МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та національної безпеки
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Тичина Оксана Леонідівна

УДК 159.9:35.08

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ВОЛОНТЕРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

053 «Психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня Магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

О. Л. Тичина
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
Захаріна Оксана Володимирівна
к.економіч.н, доцент

Житомир – 2025

Висновок кафедри психології
за результатами попереднього захисту: Тичини Оксани Леонідівни

Протокол засідання кафедри психології
№ ____ від «___» _____ 2025 р.

Завідувач кафедри психології
к.психол.н., доцент _____ Литвинчук А. І.
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (прізвище ,ім'я, по батькові)

«____» _____ 2025 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Тичина Оксана Леонідівна захистила

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК
_____ _____ _____ _____
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (прізвище ,ім'я, по батькові

АНОТАЦІЯ

Тичина О. Л. Особистісні чинники копінг-стратегій волонтерів в умовах війни. - Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 053 «Психологія». - Поліський національний університет, 2025.

Досліджено теоретичний та емпіричний аналіз особистісних чинників і копінг-стратегій волонтерів, які працюють в умовах війни. Розглянуто сучасні підходи до розуміння стресу, психологічної резилієнтності, системи цінностей особистості та механізмів подолання травмуючих подій. Представлено результати емпіричного дослідження, яке дозволило визначити домінуючі ціннісні орієнтації волонтерів, їхні індивідуально-психологічні характеристики та найпоширеніші копінг-стратегії. Встановлено зв’язок між гуманістичними цінностями, просоціальною спрямованістю та використанням адаптивних стратегій подолання стресу.

На основі отриманих даних розроблено комплекс психологічних рекомендацій, спрямованих на збереження психічного здоров’я волонтерів, профілактику емоційного вигорання, вторинної травматизації та зміцнення їхніх психологічних ресурсів. Отримані результати можуть бути використані у діяльності психологів, волонтерських центрів і соціальних служб, а також у підготовці програм підтримки волонтерів у кризових ситуаціях.

***Ключові слова**: вторинна травматизація, волонтери, емоційне вигорання, копінг-стратегії, особистісні пріоритети, подолання стресу, психологічна підтримка, психологічні ресурси, резилієнтність, стрес, ціннісні орієнтації.*

SUMMARY

Tychyna O. Personal factors of coping strategies among volunteers in war conditions. - Qualification work in the form of a manuscript.

Qualification work on obtaining the Master's Degree, specialty 053 «Psychology». - Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The theoretical and empirical analysis of the personal factors and coping strategies of volunteers working under wartime conditions has been conducted. Modern approaches to understanding stress, psychological resilience, personal value systems, and mechanisms of coping with traumatic events are examined. The empirical study identified the dominant value orientations of volunteers, their individual psychological characteristics, and the most common coping strategies they employ.

The results demonstrate significant correlations between humanitarian-oriented values, prosocial motivation, and the use of adaptive stress-coping strategies. Based on the findings, a set of psychological recommendations was developed to support volunteers' mental health, prevent emotional burnout and secondary traumatic stress, and strengthen their psychological resources. The results may be applied in the work of psychologists, volunteer organizations, social services, and in developing support programs for volunteers in crisis situations.

Keywords: coping strategies, emotional burnout, personal priorities, psychological resources, psychological support, resilience, secondary traumatic stress, stress, stress coping, value orientations, volunteers.

ЗМІСТ

ВСТУП.....6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНИХ ЧИННИКІВ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ВОЛОНТЕРІВ…….……13
1.1. Поняття особистісних чинників у сучасній психології.....13
1.2. Фактори формування особистісних чинників у контексті волонтерської діяльності.....17
1.3. Стрес як психологічний феномен: теоретичні моделі.....21
1.4. Взаємозв’язок особистісних чинників і копінг-стратегій волонтерів у кризових умовах.....25
Висновки до розділу 1 28
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЧИННИКІВ І КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ВОЛОНТЕРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ……...31
2.1. Організація та етапи емпіричного дослідження.....31
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....33
2.3. Оцінка стратегій подолання стресу та підтримка волонтерів.....47
Висновки до розділу 2.....51
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДТРИМКИ ВОЛОНТЕРІВ У СТРЕСОВИХ УМОВАХ.....53
3.1. Особливості психологічного стану волонтерів у стресових умовах…….53
3.2. Психологічні ризики волонтерської діяльності в умовах війни.....56
3.3. Стрес та виснаження у волонтерів воєнного часу…….....59
3.4. Рекомендації та програма психологічної підтримки волонтерів..... 62
3.5. Розробка психологічних інтервенцій для підтримки волонтерів……..65
3.6. Перспективи подальших досліджень.....70
Висновки до розділу 3.....73
ВИСНОВКИ.....75
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....78
ДОДАТКИ.....83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Волонтерська діяльність стала одним із ключових ресурсів підтримання життєздатності українського суспільства під час повномасштабної війни. Тисячі волонтерів щоденно залучені до допомоги військовим, цивільному населенню, переміщеним особам, медичним закладам і гуманітарним центрам. Ця діяльність є емоційно насиченою, динамічною та часто пов’язана з високими моральними й фізичними навантаженнями. Вона вимагає значних внутрішніх ресурсів, адекватного способу реагування на стрес та здатності зберігати психологічну стійкість у ситуації невизначеності та ризику.

Попри вагому роль волонтерів у забезпеченні стійкості суспільства у воєнний час, їхнє психологічне благополуччя часто залишається поза увагою. Стрес і копінг-стратегії - це два взаємопов’язані психологічні феномени, які відіграють ключову роль у функціонуванні особистості, особливо в умовах війни та екстремальних ситуацій. Стрес є ключовим елементом, оскільки саме він запускає психологічні та фізіологічні механізми адаптації. Військові дії, постійна небезпека, велика кількість травматичних подій, висока емоційна залученість - усе це формує хронічний стрес, який: впливає на емоційний стан (волонтери регулярно стикаються з людським горем, втратами, а також браком ресурсів, що викликає напруження, тривогу, виснаження); формує копінг-поведінку (саме інтенсивність і характер стресу визначають, які стратегії подолання обирає людина - конструктивні чи деструктивні); впливає на мотивацію та професійну ефективність (надмірний або некерований стрес може призвести до емоційного вигорання, зниження емпатії та професійної деформації); може стати фактором розвитку ПТСР чи вторинної травматизації (тривала участь у волонтерській діяльності під час війни підвищує ризик психологічної травми).

Таким чином, стрес не просто супроводжує діяльність волонтерів - він визначає їхню поведінку, психічні реакції й потребу в адаптаційних стратегіях.

Вітчизняні дослідники роблять вагомий внесок у вивчення психологічних чинників стресостійкості та копінг-поведінки в умовах воєнного та гуманітарного реагування. Зокрема, у працях Т. М. Титаренко, О. В. Хміля, Н. О. Левченко, І. М. Приходько, В. О. Осьодло акцентується увага на особистісних і ціннісних детермінантах адаптивної поведінки в екстремальних ситуаціях, що є важливим для розуміння механізмів психологічної стійкості в умовах війни. Дослідження С. Д. Максименка, Н. В. Чепелєвої, О. О. Кочаряна підкреслюють роль індивідуально-психологічних характеристик, таких як відповідальність, емпатія, моральні переконання та рівень саморегуляції, у формуванні стратегій подолання травматичного стресу. Дослідження окреслюють загальні закономірності стресостійкості та копінг-поведінки, однак проблема взаємозв'язку особистісних чинників і стратегій подолання стресу волонтерів у контексті війни ще недостатньо розкрита. Більшість існуючих робіт присвячені медичним працівникам, військовим, рятувальникам або цивільному населенню в умовах кризи, проте саме волонтери становлять окрему групу з унікальними мотиваційними й психологічними особливостями.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибшого розуміння того, як особистісні чинники, зокрема система особистісних цінностей і пріоритетів, впливають на вибір копінг-стратегій та рівень психологічної стійкості волонтерів. Це знання є основою для розробки ефективних психологічних програм підтримки, профілактики вигорання та посилення резилієнсу осіб, які забезпечують гуманітарний фронт.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні особистісних чинників, що зумовлюють вибір та ефективність копінг-стратегій волонтерами в умовах війни.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення особистісних чинників, стресу та копінг-стратегій у контексті кризових умов.

2. Дослідити вплив особистих чинників (зокрема цінностей універсалізму, доброзичливості, безпеки) на вибір копінг-стратегій

волонтерами. Визначити емоційний стан і психологічну стійкість волонтерів у воєнний час.

3. Розробити комплексну програму психологічної підтримки волонтерів для зниження вигорання та посилення резилієнсу.

Об’єкт дослідження - механізми адаптації волонтерів.

Предмет дослідження - вплив особистісних чинників на формування копінг-стратегій у волонтерів.

Гіпотеза дослідження. Припускається, що особистісні чинники та окремі психологічні характеристики волонтерів (рівень емоційної стійкості, гуманістичні цінності, тривожність, орієнтація на допомогу іншим) визначають вибір більш конструктивних копінг-стратегій і сприяють підвищенню психологічної стійкості в умовах війни. Дослідження поглибить знання про транзакційну модель стресу в умовах воєнного часу, розкриваючи, чи сприяють національна солідарність та альтруїзм перетворенню стресу на еустрес, чи, за відсутності адекватної підтримки, збільшують імовірність емоційного вигорання.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять сучасні психологічні концепції стресу, копінг-стратегій та індивідуально-психологічних особливостей волонтерів. Використано підходи Г. Сельє, Р. Лазаруса та С. Фолкман, що розглядають стрес як комплексну реакцію організму та підкреслюють роль когнітивної оцінки й поведінкових стратегій подолання. Також враховано напрацювання зарубіжних і вітчизняних дослідників щодо психологічної стійкості, емоційного виснаження та мотивації волонтерів.

Методологічна база ґрунтується на комплексному підході, який поєднує теоретичний аналіз літератури, емпіричні методи (анкетування, психодіагностичні методики оцінки стресу і копінгу) та статистичну обробку даних. Такий підхід забезпечує системне вивчення взаємозв’язку між стресовими навантаженнями, індивідуальними характеристиками волонтерів та їхньою здатністю ефективно виконувати діяльність у кризових умовах.

Методи дослідження. Для вивчення особистісних чинників копінг-стратегій волонтерів у воєнних умовах застосовано комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів, що забезпечили всебічний аналіз досліджуваного явища.

До *теоретичних методів* належали аналіз, синтез, узагальнення та порівняння наукових джерел, що дозволило визначити ключові концепції стресу, копінг-поведінки та структур особистісних цінностей. Теоретичний огляд охопив моделі Лазаруса і Фолкман, Ш. Шварца, С. Хобфолла та сучасні дослідження психології волонтерства в умовах війни.

Для емпіричної частини використано низку психодіагностичних методик:

- *Опитувальник цінностей Шварца (PVQ-21)* - для оцінки особистісних ціннісних орієнтацій;
- *16-факторний опитувальник Кеттелла (16PF)* - для діагностики рис особистості;
- *Шкалу диференціальних емоцій* (адапт. О. Леонової, М. Капіци) - для оцінки емоційного стану волонтерів;
- *Опитувальник Brief COPE* - для визначення домінуючих копінг-стратегій.

Отримані дані опрацьовано за допомогою *описової статистики* та *кореляційного аналізу*, що дозволило виявити зв’язки між ціннісними пріоритетами, рисами особистості та вибором стратегій подолання стресу. Додатково застосовано методи якісної інтерпретації, які дали змогу співставити емпіричні результати з теоретичними моделями та врахувати соціокультурні особливості волонтерського середовища.Комплекс цих методів забезпечив надійність і валідність дослідження та дав можливість сформувати цілісне уявлення про психологічні механізми адаптації волонтерів у умовах війни.

Інформаційними джерелами дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених у галузі психології стресу, копінг-поведінки та особистісної адаптації до екстремальних умов. Особливу увагу приділено теоретичним концепціям і емпіричним дослідженням, що стосуються психологічних чинників стійкості, механізмів подолання стресу та ролі

ціннісно-мотиваційної сфери особистості у виборі копінг-стратегій. Значний обсяг літератури охоплює роботи, присвячені психології волонтерства, впливу гуманітарної діяльності на психоемоційний стан людини, а також специфіці переживання стресу в умовах війни.

У контексті даного дослідження проаналізовано праці, що висвітлюють психічні наслідки тривалого дистресу, емоційного виснаження та вторинної травматизації, а також ресурси, які сприяють формуванню резилієнсу та збереженню психологічної стабільності волонтерів. До інформаційного підґрунтя увійшли дослідження, що розкривають роль особистісних характеристик - таких як емпатія, відповідальність, просоціальна мотивація, моральні цінності, самоефективність - у забезпеченні адаптивного подолання стресових ситуацій. Важливими стали також сучасні публікації, присвячені впливу ціннісних орієнтацій та соціальної ідентичності на поведінку волонтерів в умовах воєнного конфлікту. В роботі використані також власні дослідження автора та ресурси інформаційної мережі *Internet.*

Емпірична база дослідження. Робота проводилася впродовж 2025 р. Загальна вибірка склала 65 осіб. У дослідженні взяли участь представники різних волонтерських організацій м. Житомира.

Наукова новизна одержаних результатів. У межах дослідження психологічного стану волонтерів у стресових умовах вперше здійснено комплексний аналіз специфічних проявів емоційного та когнітивного виснаження, характерних саме для волонтерської діяльності в умовах підвищеної соціальної напруги та ризику. Робота поєднує теоретичний огляд сучасних підходів до вивчення стресостійкості та емоційної регуляції з емпіричним аналізом реальних психологічних труднощів, які переживають волонтери під час виконання своїх завдань.

Особливістю дослідження є адаптація та застосування методик, спрямованих на оцінку рівня емоційного виснаження, ризику професійного вигорання, стресостійкості та здатності до саморегуляції у групі волонтерів, що працюють у нестабільних і кризових ситуаціях. Вперше встановлено

взаємозв’язок між інтенсивністю волонтерської діяльності, рівнем переживаного стресу та зміною емоційно-поведінкових реакцій.

Здобутком дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо підтримки психічного здоров’я волонтерів, спрямованих на зниження рівня емоційного напруження, профілактику вигорання та підвищення ефективності їх діяльності. Отримані результати мають прикладне значення для організацій, що працюють із волонтерами, та можуть бути використані для формування системи психологічної підтримки в умовах тривалих стресових навантажень.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати мають важливе прикладне значення для організацій та спільнот, що здійснюють координацію волонтерської діяльності в умовах підвищеного стресу. Зокрема, вони можуть бути використані для формування ефективних програм психологічної підтримки та профілактики емоційного виснаження серед волонтерів.

На основі отриманих даних можуть бути розроблені тренінги та практичні заходи, спрямовані на підвищення стресостійкості, розвиток навичок емоційної саморегуляції, зниження ризику професійного вигорання та зміцнення ресурсів психологічної витривалості волонтерів. Запропоновані рекомендації можуть використовуватися волонтерськими організаціями для оптимізації умов діяльності, підвищення рівня залученості та збереження мотивації добровольців. Крім того, результати дослідження можуть стати основою для створення внутрішніх стандартів оцінки психологічної готовності волонтерів до роботи в кризових ситуаціях, а також для розробки програм адаптації нових учасників волонтерських спільнот. Застосування отриманих висновків сприятиме підвищенню ефективності волонтерської діяльності та забезпеченню системної психологічної підтримки у ситуаціях тривалого стресового навантаження.

Публікація та апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення та результати дослідження опубліковані в науковій статті в збірнику “Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс”

та апробовані на V Міжнародній науково-теоретичній конференції “Інноваційна наука: пошук відповідей на виклики сучасності” (м. Кривий Ріг, Україна; 21 листопада 2025 року).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 91 сторінку комп’ютерного тексту. Ілюстративний матеріал представлений у вигляді 7 рисунків. Список використаної літератури містить 51 літературне джерело, з них 8 - іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСОБИСТІСНИХ ЧИННИКІВ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ВОЛОНТЕРІВ

1.1. Поняття особистісних чинників у сучасній психології

Проблематика особистісних чинників займає провідне місце в сучасній психології, оскільки саме ці характеристики визначають своєрідність функціонування людини, її здатність до адаптації, подолання життєвих труднощів, формування унікального стилю поведінки та реагування. У широкому науковому розумінні особистісні чинники - це відносно стійкі психологічні властивості, які зумовлюють індивідуальні відмінності у пізнавальній діяльності, емоційній регуляції, мотиваційних пріоритетах і соціальній взаємодії. Вони визначають особливості того, як людина сприймає події, інтерпретує їх, оцінює власні ресурси та обирає способи поведінки у складних або кризових ситуаціях [16].

У сучасній психологічній науці поняття особистісних чинників розглядається у межах багатьох теоретичних традицій. Кожна з них пропонує свою систему класифікації та розуміння чинників, проте всі підходи сходяться в одному: особистісні характеристики є системоутворювальними для поведінки людини і виступають ключовими детермінантами копінг-процесів, тобто процесів подолання стресу.

Теоретичні підходи до розуміння особистісних чинників

1. Теорія рис та психометричний підхід. Однією з найвпливовіших парадигм є теорія рис, представлена роботами Г. Айзенка, Р. Кеттелла та пізніше - П. Кости й Р. Маккрея. У межах цього підходу особистісні чинники визначаються як стабільні риси, що мають певну структуру й можуть бути виміряні психометричними методами [10; 17].

Г. Айзенк виділяє три базові виміри: екстраверсія - інтроверсія, нейротизм і психотизм. Кожен із цих чинників впливає на емоційну

стабільність, соціальну активність та схильність до специфічних патернів поведінки. Зокрема, нейротизм вважається важливою передумовою виникнення інтенсивних стресових реакцій, тоді як екстраверсія асоціюється з більшою соціальною підтримкою й активними копінг-стратегіями.

Ще ширше трактування пропонує модель “Великої п’ятірки”, яка включає такі фактори: екстраверсія, доброзичливість, сумлінність, відкритість досвіду та нейротизм. Вони розглядаються як універсальні особистісні конструкті, що відтворюються у різних культурах. Дослідження підтверджують їхній зв’язок зі стресостійкістю та вибором копінг-стратегій: високий нейротизм пов’язаний із емоційно-фокусованим копінгом, сумлінність - із проблемно-орієнтованим, відкритість - із гнучкістю та креативністю в подоланні складних ситуацій.

2. Гуманістична й екзистенційна парадигми. Гуманістичні теорії особистості акцентують увагу на здатності людини до саморозвитку та самореалізації [25]. У межах цієї традиції особистісні чинники розглядаються як внутрішні ресурси, що забезпечують автономію, цілісність “Я”, відповідальність, самодетермінацію та орієнтацію на цінності. Ключовими є такі характеристики, як:

1. самоприйняття,
2. рівень особистісної автономії,
3. ціннісні орієнтації,
4. відповідальність за власний вибір,
5. здатність до автентичності.

Екзистенційна психологія [39] додає до цієї системи чинники, пов’язані зі смисложиттєвими орієнтаціями. Здатність людини знаходити сенс навіть у складних ситуаціях виступає своєрідним “буфером” проти стресу й визначає стратегічні моделі поведінки, що не лише сприяють адаптації, а й допомагають долати екзистенційну напругу війни, втрат чи невизначеності.

3. Когнітивно-поведінковий підхід. На противагу концепціям рис когнітивні моделі підкреслюють роль мислення як системоутворювального

чинника особистості. А. Бек, А. Бандура, Д. Мейхенбаум розглядають особистісні чинники через такі конструкти [3]:

1. когнітивні схеми та атрибуції,
2. самоефективність,
3. локус контролю,
4. пізнавальна гнучкість,
5. стиль мислення.

Ці чинники зумовлюють інтерпретацію стресогенних подій. Наприклад, висока самоефективність корелює з активними копінг-стратегіями, тоді як зовнішній локус контролю асоціюється з уникненням або залежністю від зовнішньої підтримки.

Когнітивно-поведінкові підходи також підкреслюють значення емоційної регуляції як особистісного чинника. Здатність модулювати інтенсивність емоцій, зокрема страху, тривоги чи гніву, відіграє особливу роль у функціонуванні людей у кризових умовах, таких як війна.

4. Позитивна психологія та ресурсний підхід. Сучасний ресурсно-орієнтований підхід (М. Селігман, К. Петерсон) фокусується на сильних сторонах особистості, позитивних емоціях та резильєнтності. До особистісних чинників у цій парадигмі належать [30]:

1. оптимізм,
2. надія,
3. психологічна стійкість (резильєнтність),
4. емпатія,
5. здатність до посттравматичного зростання,
6. емоційна компетентність.

У контексті волонтерської діяльності в умовах війни ці чинники стають критично важливими, адже вони забезпечують здатність підтримувати інших, зберігати психічну рівновагу та ефективно взаємодіяти у ситуаціях високої невизначеності та ризику.

5. Соціально-психологічний аспект. Особистісні чинники також формуються у взаємодії з соціальним середовищем. У межах соціально-психологічних теорій акцент робиться на таких характеристиках [29;33]:

1. соціальна ідентичність,
2. групові цінності та норми,
3. рольові очікування,
4. соціальна підтримка,
5. альтруїстична та просоціальна мотивація.

Для волонтерів під час війни ці чинники є визначальними: почуття приналежності до спільноти, мотив допомоги та соціальна підтримка підсилюють здатність протистояти стресу та формують стійкі моделі конструктивного копінгу.

Особистісні чинники як детермінанти копінг-поведінки

У світлі сучасних психологічних досліджень особистісні чинники розглядаються як передумови формування певних копінг-стратегій. Вони визначають, яким чином людина:

1. оцінює ситуацію,
2. визначає рівень загрози чи ресурсу,
3. обирає способи подолання стресу,
4. взаємодіє з соціальним оточенням,
5. зберігає або відновлює психічну рівновагу.

Високий рівень сумлінності асоціюється з проблемно-орієнтованим копінгом, нейротизм - з емоційно-орієнтованим або уникненням, екстраверсія - із соціальним залученням та пошуком підтримки, резильєнтність - з гнучкими та адаптивними копінг-механізмами, а самоефективність - із впевненим плануванням та контролем ситуації [6].

У діяльності волонтерів під час війни саме особистісні чинники визначають, як людина реагує на травматичні події, чи здатна вона підтримувати інших, як швидко виснажується емоційно, та наскільки успішно адаптується до непередбачуваних умов.

Значення особистісних чинників у контексті військової реальності

В умовах війни волонтери опиняються під впливом численних стресорів: загрози життю, травматичних подій, інформаційного перевантаження, емоційного вигорання, браку ресурсів. Саме тому особистісні чинники набувають особливої ваги. Вони не лише визначають стійкість до дистресу, а й впливають на здатність надавати ефективну допомогу іншим, приймати рішення в умовах невизначеності, уникати професійного вигорання [23].

Емпатійність, психологічна стійкість, рефлексивність, відповідальність, смисложиттєві орієнтації й розвинена емоційна регуляція стають фундаментом конструктивних копінг-стратегій, тоді як високий рівень нейротизму, песимізм чи порушення саморегуляції можуть посилювати ризики психоемоційного виснаження.

1.2. Фактори формування особистісних чинників у контексті волонтерської діяльності

Формування особистісних чинників у волонтерів, які здійснюють діяльність в умовах воєнного стану, є багатофакторним процесом, що охоплює біологічні, психологічні, соціальні, культурні та організаційні детермінанти. Унікальність волонтерської діяльності в умовах війни полягає в тому, що звичайні механізми адаптації функціонують у режимі підвищеної інтенсивності, а сам процес формування особистісних рис часто відбувається під впливом екстремальних та хронічних стресових чинників. Дослідження воєнного волонтерства в Україні та в інших країнах, що переживають конфлікти, підтверджують, що контекст війни здатен одночасно посилювати як ризики особистісної дезадаптації, так і потенціал психологічного та смислового зростання [3; 6].

Біологічні та темпераментні детермінанти

Біологічні чинники включають генетично зумовлені аспекти нервової системи, темперамент, базовий рівень стресостійкості та особливості функціонування гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової осі. Ці характеристики впливають на швидкість емоційних реакцій, інтенсивність переживання стресу, а також на те, які копінг-стратегії людина використовує у кризових ситуаціях. Встановлено, що особи з високою емоційною реактивністю частіше демонструють уникальний або емоційно-орієнтований копінг, тоді як низька реактивність може сприяти тривалому виконанню волонтерських обов'язків, але за умов підвищеного ризику прихованого виснаження [21; 13].

Стресове навантаження у волонтерів часто включає повторюваний контакт із травматичними подіями, що активує біологічні механізми захисту. Сучасні емпіричні дані свідчать, що інтенсивні гормональні та нейрональні реакції можуть як сприяти мобілізації ресурсів, так і призводити до їх швидкого виснаження, якщо відсутні механізми компенсації та підтримки [21].

Психологічні (когнітивно-афективні) чинники

Психологічні чинники є ключовими у формуванні особистісної стійкості. Вони включають особистісні риси (екстраверсія, відкритість до досвіду, нейротизм, доброзичливість), когнітивні схеми, атрибуційні моделі, самооцінку та самоефективність.

Дослідження показують, що внутрішній локус контролю, самоефективність та орієнтація на вирішення проблем значно підвищують стресостійкість волонтерів, а також зменшують ризики емоційного вигорання [13]. Натомість високий рівень нейротизму або схильність до катастрофізації пов'язані з частішим використанням дезадаптивних копінг-стратегій, що збільшує ризик психологічного виснаження [21].

Особливу роль відіграє смисложиттєва орієнтація. В умовах війни багато волонтерів сприймають свою діяльність як покликання або моральний обов'язок, що сприяє формуванню стабільніших ціннісних структур, підсилює мотивацію та здатність переносити стрес. Емпіричні роботи 2022–2024 років

засвідчують, що чітке усвідомлення власної місії корелює з підвищенням рівня посттравматичного зростання [3; 6].

Соціальні та міжособистісні чинники

Соціальні чинники охоплюють сімейну підтримку, професійно-волонтерські мережі, міжособистісні стосунки та групову згуртованість. Соціальна підтримка є одним із найпотужніших буферів стресу: вона пом'якшує емоційний тиск, забезпечує ресурсне підкріплення та сприяє стабілізації особистісних характеристик [3; 1].

Підтримка волонтерських спільнот, групова ідентичність та відчуття приналежності формують у волонтерів відчуття спільної мети, що сприяє зростанню довіри, емпатії та альтруїзму. У дослідженнях періоду повномасштабної війни було зафіксовано, що волонтери з розвиненими соціальними зв'язками демонструють вищу резильєнтність та нижчий рівень тривожності й депресивних симптомів [6; 1].

Організаційно-професійні чинники

Організаційний контекст волонтерської діяльності включає систему управління, доступ до навчання, наявність супервізії та чіткість визначення ролей. Структуровані волонтерські ініціативи, які забезпечують тренінги з психологічної безпеки, достатній рівень комунікації та підтримку, сприяють зміцненню відповідальних, саморегульованих і стресостійких особистісних якостей [15; 30].

Водночас хаотичні або слабо організовані волонтерські середовища створюють ризик перевантаження, невизначеності та рольових конфліктів, що може призвести до емоційного вигорання або зниження мотивації. Наявність чітких протоколів, планування, регулярних зустрічей та можливості отримати зворотний зв'язок значно зменшує такі ризики [24; 30].

Культурно-історичні фактори та контекст війни

Війна створює унікальний культурний контекст, який впливає на формування особистісних чинників волонтерів. У сучасній Україні волонтерство стало важливою частиною громадянської ідентичності, що

ґрунтується на цінностях солідарності, самопожертви та взаємодопомоги. Ці цінності формують у волонтерів стійкі морально-ціннісні орієнтації, які впливають на вибір поведінкових стратегій та копінгу [25; 1].

Водночас тривала війна породжує ризики перенапруження, колективної травматизації та нормалізації хронічного стресу. Такі умови можуть не лише стимулювати особистісне зростання, але й посилювати вразливість до виснаження, що підтверджують сучасні психологічні дослідження військового та цивільного волонтерства [15].

Травматичний досвід як чинник подвійного впливу

Контакт із травмою інших людей, а також власні травматичні події можуть формувати різні траєкторії особистісного розвитку. Для частини волонтерів травматичний досвід стає стимулом до альтруїзму, емпатії та смислового зростання; для інших — джерелом уразливості та емоційної нестабільності. Тип реакції залежить від рівня підтримки, ресурсів і навичок стрес-менеджменту [3; 36].

Психологічні програми підтримки волонтерів, які включають психоедукацію, супервізію, групову терапію або тренінги емоційної регуляції, значно знижують ризики негативної трансформації травматичного досвіду та сприяють формуванню адаптивних особистісних стратегій [13].

Взаємодія чинників та інтегративний підхід

Формування особистісних чинників у волонтерів є результатом комплексної взаємодії біологічних основ, когнітивно-емоційних процесів, соціальних зв’язків, організаційної структури та культурно-історичного контексту. Інтегративні моделі дозволяють пояснити, як кожен рівень впливає на вибір копінг-стратегій і формування стресостійкості. Сучасні дослідження підкреслюють, що саме сукупність чинників, а не окремий рівень, визначає успішність адаптації волонтера у стресових умовах [6; 13].

1.3. Стрес як психологічний феномен: теоретичні моделі

Стрес виступає одним із ключових понять сучасної психологічної науки, що охоплює широкий спектр фізіологічних, емоційних, когнітивних і поведінкових реакцій організму на чинники, які загрожують його гомеостазу або перевищують адаптаційні можливості особистості. У контексті волонтерської діяльності, особливо в умовах війни, феномен стресу набуває особливої актуальності, оскільки добровольці постійно взаємодіють із травматичними подіями, високим рівнем відповідальності, непередбачуваністю ситуацій та емоційно навантаженими завданнями [21; 10]. Визначення стресу, його механізми та теоретичні моделі дозволяють глибше зрозуміти природу складнощів, з якими стикаються волонтери, а також обґрунтувати чинники формування їхніх копінг-стратегій.

Фізіологічна модель стресу Г. Сельє

Класичне трактування стресу ґрунтується на концепції Ганса Сельє, який уперше описав стрес як *неспецифічну реакцію організму на будь-яку вимогу, що порушує його внутрішній баланс* [35]. Сельє розробив концепцію **загального адаптаційного синдрому**, який включає три стадії:

1. **Стадія тривоги** - реакція організму на стресор, що супроводжується мобілізацією ресурсів, активацією симпато-адреналової системи, викидом адреналіну та кортизолу.
2. **Стадія резистентності** - організм намагається пристосуватися до тривалої дії стресора, зберігаючи підвищений рівень напруги.
3. **Стадія виснаження** - настає у разі тривалої дії стресу, коли адаптаційні ресурси вичерпуються, що призводить до фізичного та психоемоційного виснаження.

У контексті волонтерської діяльності, особливо в умовах війни, дана модель допомагає пояснити феномен **емоційного вигорання**, коли від тривалого впливу травматичних подій і високого навантаження ресурси поступово виснажуються. Психофізіологічні реакції, описані Сельє,

спостерігаються у волонтерів у формі хронічної втоми, зниження концентрації уваги, соматичних симптомів, емоційного притуплення чи підвищеної тривожності [4].

Проте фізіологічна модель не враховує когнітивний компонент сприйняття стресу, тобто того, як людина оцінює подію. Саме ця прогалина була заповнена в межах когнітивних теорій стресу, які суттєво розширили розуміння феномену.

Когнітивно-оцінювальна модель стресу Р. Лазаруса і С. Фолкман

Когнітивна парадигма розглядає стрес як результат того, як людина тлумачить і оцінює ситуацію. Річард Лазарус і Сьюзан Фолкман запропонували модель, у якій ключовими є два типи оцінювання [21;40]:

1. **Первинна оцінка** - визначення того, чи є подія загрозливою, небезпечною чи такою, що перевищує можливості особи.
2. **Вторинна оцінка** - аналіз власних ресурсів і можливостей, необхідних для подолання ситуації.

Таким чином, стрес є не просто реакцією на ситуацію, а результатом взаємодії між індивідом і середовищем. У рамках цього підходу Лазарус і Фолкман ввели поняття **копінгу** - процесу, за допомогою якого людина намагається зменшити або контролювати вплив стресора.

Копінг-стратегії поділяються на:

- **проблемно-орієнтовані** (спрямовані на зміну ситуації);
- **емоційно-орієнтовані** (спрямовані на регуляцію власних переживань);
- **уникнення** (спроба знизити контакт зі стресором).

Для волонтерів у воєнних умовах когнітивно-оцінювальна модель є надзвичайно релевантною, оскільки добровольці стикаються з ситуаціями, що не завжди можуть бути змінені. Наприклад, вони не можуть вплинути на масштаб бойових дій, кількість постраждалих чи нестачу ресурсів, але можуть регулювати власну емоційну реакцію або адаптувати поведінку відповідно до доступних можливостей [13].

Особливе значення має той факт, що суб’єктивна оцінка ситуації може відрізнятися залежно від особистісних характеристик: мотивації волонтерської діяльності, рівня емпатії, стресостійкості, наявності соціальної підтримки. Це пояснює, чому волонтери в аналогічних умовах демонструють різні рівні психологічної стійкості та різну ефективність копінг-стратегій.

Ресурсна модель стресу С. Хобфолла

Сучасні дослідження значною мірою спираються на теорію збереження ресурсів Стівена Хобфолла, згідно з якою стрес виникає тоді, коли людина відчуває **загрозу втрати ресурсів**, **фактичну втрату ресурсів** або **неможливість отримати очікуваний ресурс** [39].

До таких ресурсів належать:

- **особистісні** (самоефективність, компетентність, оптимізм, стійкість);
- **соціальні** (підтримка, довіра, відчуття спільності);
- **матеріальні** (фінанси, житло, технічні засоби);
- **енергетичні** (час, сили, фізичні можливості).

У діяльності волонтерів ресурсний підхід має особливе значення, оскільки вони часто працюють у ситуації дефіциту ресурсів — як власних, так і зовнішніх. Робота в умовах війни передбачає значні витрати емоційної та фізичної енергії, постійний контакт із людським горем, перебування в ситуаціях небезпеки або невизначеності. Усе це може призводити до *вторинної травматизації*, *вигорання*, *виснаження ресурсів*, про що свідчать сучасні емпіричні дослідження 2018–2025 років [29].

Відповідно до Хобфолла, копінг-стратегії у волонтерів формуються як спосіб *збереження* та *відновлення* ресурсів. Наприклад, звернення по підтримку, командна взаємодія, чіткий розподіл обов’язків або навички емоційної саморегуляції - це стратегії, спрямовані на поповнення й економію ресурсів. Натомість уникання, ізоляція, гіперактивність або надмірне самопожертвування можуть призводити до подальшого збіднення ресурсної бази.

Порівняльний аналіз теоретичних моделей стресу

Розглянуті моделі дозволяють сформувати комплексне розуміння феномена стресу:

- Фізіологічна модель Сельє фокусується на біологічних реакціях організму та пояснює, як тривалий вплив стресорів може викликати виснаження.

- Когнітивно-оцінювальна модель Лазаруса–Фолкман підкреслює суб'єктивність реагування на стрес і визначає роль когнітивних процесів.

- Ресурсна модель Хобфолла розглядає стрес через призму втрати або нестачі важливих ресурсів.

У контексті волонтерської діяльності ці моделі не є взаємовиключними, а радше доповнюють одна одну. Фізіологічні прояви стресу часто поєднуються з когнітивною оцінкою та ресурсним дефіцитом. Наприклад, волонтер може одночасно переживати перевтому (фізіологічна реакція), оцінювати ситуацію як неконтрольовану (когнітивний компонент) та відчувати брак соціальної підтримки (ресурсний аспект).

Такий інтегративний підхід дозволяє глибше аналізувати психологічні чинники, що впливають на вибір копінг-стратегій, а також розуміти, чому саме певні форми подолання стресу виявляються більш ефективними у конкретних ситуаціях волонтерської діяльності.

Стрес волонтерів у воєнних умовах

В сучасних умовах повномасштабної війни в Україні волонтери перебувають під впливом постійних стресогенних факторів: інтенсивної діяльності, емоційної напруги, відповідальності за життя інших, взаємодії з травмованими людьми, нестачі ресурсів і невизначеності майбутнього [6; 10].

Спираючись на теоретичні моделі стресу, можна стверджувати:

1. **Стрес волонтерів є багатовимірним феноменом**, що поєднує фізіологічні, когнітивні та ресурсні аспекти.

2. **Копінг-стратегії волонтерів формуються у взаємодії з індивідуальними особистісними чинниками**, а також специфікою умов діяльності.

3. **Дефіцит ресурсів** (часових, емоційних, соціальних) є одним із ключових ризиків стресового виснаження.

4. **Когнітивні оцінки ситуації** визначають, як саме волонтер буде реагувати на стрес і які стратегії застосовуватиме.

5. **Тривалий стрес** без належної саморегуляції та підтримки може спричиняти розвиток вигорання, демотивації та зниження ефективності діяльності.

Таким чином, розуміння природи стресу та його моделей є важливою умовою для подальшого аналізу копінг-стратегій, що використовуються волонтерами, а також для розробки програм психологічної підтримки й профілактики емоційного виснаження.

1.4. Взаємозв'язок особистісних чинників і копінг-стратегій волонтерів у кризових умовах

У кризових та воєнних умовах волонтери постійно перебувають під впливом високого рівня стресу, що обумовлює необхідність мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів для ефективного подолання труднощів. Особистісні чинники відіграють центральну роль у визначенні того, як саме людина інтерпретує події, оцінює власні можливості та ресурси, а також обирає оптимальні копінг-стратегії для адаптації до стресових ситуацій [9; 4].

Ціннісні орієнтації та їхній вплив на копінг

Одним із ключових факторів, що визначають поведінку волонтера у кризових умовах, є **система цінностей і пріоритетів особистості**. Згідно з **моделлю цінностей Ш. Шварца**, люди з вираженими гуманістичними та просоціальними цінностями частіше обирають конструктивні копінг-стратегії, такі як активне розв'язання проблем, планування дій та пошук соціальної підтримки [41]. Ці стратегії дозволяють не лише зменшувати рівень стресу, а й підтримувати високу мотивацію у допомозі іншим.

У волонтерів ціннісні орієнтації мають особливий характер, оскільки їхня

діяльність часто базується на альтруїстичних мотивах і внутрішньому почутті відповідальності. Дослідження **О. Шаповалової** показують, що волонтери характеризуються високим рівнем емпатії, орієнтацією на допомогу іншим та сильним відчуттям громадянської відповідальності [40]. Такі особистісні риси сприяють формуванню **конструктивних копінгів**, що передбачають взаємодію з іншими людьми, організацію спільної допомоги та пошук ресурсів у соціальному середовищі. Ця тенденція підтверджує, що ціннісні орієнтації формують психологічну стійкість, резилієнтність і здатність ефективно адаптуватися до стресових обставин.

Когнітивні чинники та оцінка стресових подій

З позицій когнітивної теорії Лазаруса і Фолкман, особистісні характеристики значною мірою визначають **первинну та вторинну оцінку стресової ситуації**, що, у свою чергу, впливає на вибір копінг-стратегії [21]. Волонтер може сприймати подію як загрозу, виклик або можливість реалізувати власні цінності.

Ключові когнітивні чинники включають:

- **Здатність до рефлексії та самоспостереження**, що дозволяє аналізувати власні реакції на стрес та коригувати поведінку.
- **Внутрішня мотивація**, яка визначає готовність діяти незважаючи на труднощі.
- **Емоційна стійкість**, що сприяє збереженню психоемоційного балансу навіть у ситуаціях високого напруження.

Висока когнітивна компетентність волонтера дозволяє йому обирати більш адаптивні форми поведінки, наприклад, пошук нових рішень, оптимізацію планів дій або переосмислення негативного досвіду, що значно зменшує ризик психологічного виснаження.

Роль психологічних ресурсів

На вибір копінг-стратегій значний вплив мають психологічні ресурси, які описані у ресурсній теорії С. Хобфолла [1]. Високий рівень **самоефективності**, **соціальної підтримки**, **внутрішньої мотивації** та **почуття значущості**

діяльності дозволяє волонтерам зберігати ресурси та ефективно протистояти стресу.

Ресурси можна розподілити на:

1. **Внутрішні** — цінності, емпатія, резилієнтність, внутрішня мотивація.
2. **Зовнішні** — підтримка колег і спільноти, організаційні умови, матеріальні ресурси.

Волонтери з високим рівнем внутрішніх ресурсів частіше демонструють конструктивні копінг-стратегії, здатні мобілізувати соціальні ресурси та підтримувати взаємодію у команді. Водночас дефіцит ресурсів підвищує ризик емоційного вигорання, вторинної травматизації та зниження продуктивності діяльності [18;12].

Емоційна стійкість і регуляція негативних емоцій

Емоційна стійкість є ще одним важливим чинником, що визначає ефективність подолання стресу. Вона забезпечує:

- контроль над негативними емоціями;
- запобігання їх накопиченню;
- швидке відновлення після контакту з травматичними подіями [27].

Дослідження свідчать, що емоційно стійкі волонтери частіше використовують **адаптивні копінг-стратегії**, такі як:

- переосмислення ситуації;
- активне вирішення проблем;
- пошук підтримки серед колег та спільноти.

Натомість волонтери з високим рівнем тривожності або схильністю до самозвинувачення частіше застосовують **емоційно-орієнтовані або уникальні копінги**, що підвищує ризик психологічного виснаження та вторинної травматизації.

Інтегративна модель взаємозв'язку особистісних чинників і копінгу

Вибір копінг-стратегій у волонтерів є **складним інтегральним процесом**, який формується під впливом поєднання:

- ціннісних орієнтацій та моральних пріоритетів;

- когнітивних особливостей та оцінки ситуації;
- психологічних ресурсів та емоційної стійкості;
- соціальних та організаційних факторів.

У кризових умовах ці чинники взаємодіють динамічно: наприклад, висока мотивація та емпатія дозволяють ефективно залучати соціальні ресурси; емоційна стійкість сприяє раціональному переосмисленню стресових подій; а когнітивна компетентність визначає стратегічний вибір дій у складних ситуаціях [19; 34; 39].

Таким чином, психологічна адаптація волонтера в кризових умовах є результатом синтезу особистісних характеристик, ресурсів та конкретних стратегій копінгу, що забезпечує не лише виживання у стресових обставинах, а й можливість ефективного функціонування та розвитку особистості.

Висновки до розділу 1

У першому розділі здійснено теоретичний аналіз особистісних чинників та копінг-стратегій волонтерів, які виконують діяльність у стресових умовах воєнного часу. Встановлено, що особистісні виступають ключовими детермінантами вибору копінг-стратегій. Вони визначають не лише суб’єктивне сприйняття стресових ситуацій, а й мобілізацію внутрішніх та зовнішніх ресурсів для подолання труднощів. У психологічній літературі виділяють такі базові категорії особистісних чинників: ціннісні орієнтації, особистісні риси (емоційна стійкість, емпатія, самомотивація, рівень тривожності), когнітивні особливості (здатність до рефлексії, оцінка власних ресурсів, стратегічне мислення), а також психологічні ресурси (соціальна підтримка, почуття значущості діяльності, внутрішня компетентність).

Ціннісні орієнтації відіграють ключову роль у виборі конструктивних копінг-стратегій. За моделлю Ш. Шварца, гуманістично орієнтовані особистості частіше застосовують активні способи подолання стресу, такі як планування дій, пошук рішень, соціальна взаємодія та підтримка спільноти. У

волонтерській діяльності це забезпечує високий рівень мотивації, продуктивності та стійкості навіть у критичних умовах.

Когнітивно-оцінювальна модель Лазаруса і Фолкман підкреслює, що реакції на стрес залежать від суб'єктивної оцінки ситуації: первинна оцінка визначає, чи подія сприймається як загроза, виклик чи можливість, а вторинна - оцінює доступні ресурси для подолання. Волонтери з високою рефлексивністю та емоційною стійкістю частіше обирають адаптивні, проблемно-орієнтовані стратегії, що сприяють ефективному регулюванню стресу та підтриманню продуктивності.

Ресурсна модель Хобфолла акцентує увагу на дефіциті чи загрозі втрати ресурсів як ключовому механізмі стресу. Внутрішні ресурси (самооцінка, мотивація, резилієнтність) та зовнішні (соціальна підтримка, організаційні умови) визначають здатність волонтера зберігати психологічну стійкість. Недостатність ресурсів підвищує ризик виснаження, вторинної травматизації та зниження ефективності діяльності.

Особливу роль у подоланні стресу відіграє емоційна стійкість, що забезпечує контроль негативних емоцій, їхнє невідкладне регулювання та швидке відновлення після контакту з травматичними подіями. Емоційно стійкі волонтери частіше застосовують адаптивні стратегії, тоді як високий рівень тривожності або схильність до самозвинувачення асоціюються з неадаптивними копінгами, що збільшує ризик виснаження.

Таким чином, вибір копінг-стратегії у волонтерів є інтегральним процесом, що формується під впливом ціннісних орієнтацій, когнітивних оцінок, психологічних ресурсів та емоційної стійкості. Синтез фізіологічних, когнітивних і ресурсних підходів дозволяє сформувати цілісне уявлення про багатовимірну природу стресу та механізми адаптації. Ефективне подолання стресу можливо лише за умови збалансованої взаємодії зазначених чинників, що забезпечує стійкість, продуктивність та збереження психологічного здоров'я волонтерів.

Узагальнюючи, можна виділити такі ключові закономірності:

1. Особистісні чинники визначають сприйняття та оцінку стресових ситуацій, що прямо впливає на вибір копінг-стратегій.

2. Ціннісні орієнтації формують моральну та мотиваційну основу діяльності, сприяючи використанню конструктивних і соціально спрямованих копінгів.

3. Когнітивні механізми оцінки стресу визначають, чи буде подія сприйнята як загроза чи виклик, та які ресурси будуть мобілізовані для подолання.

4. Психологічні ресурси та емоційна стійкість забезпечують підтримку адаптивних стратегій і зменшують ризик виснаження та вторинної травматизації.

5. Взаємодія внутрішніх і зовнішніх чинників створює індивідуальний патерн копінгу, який відображає особистісні характеристики волонтера та специфіку умов діяльності.

Отже, інтеграція цих знань дозволяє не лише глибше зрозуміти психологічні процеси, що лежать в основі вибору копінг-стратегій, а й розробити ефективні психологічні програми підтримки та профілактики емоційного вигорання у волонтерів, що працюють у кризових та воєнних умовах. Висновки, отримані на основі аналізу теоретичних моделей стресу та емпіричних досліджень, створюють наукову базу для подальших досліджень, спрямованих на підвищення психологічної стійкості та оптимізацію діяльності волонтерів у складних соціальних і кризових контекстах.

Узагальнення теоретичних даних створює підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження у розділі 2, де буде детально вивчено специфіку копінг-стратегій волонтерів та вплив особистісних чинників на їхню психологічну стійкість у воєнних умовах.

РОЗДІЛ 2
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЧИННИКІВ І КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ВОЛОНТЕРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Організація та етапи емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження проводилося протягом 2025 року з метою виявлення взаємозв'язку між особистісними чинникіми та копінг-стратегіями у волонтерів, які здійснюють діяльність у воєнний період. Дослідження складалося з трьох етапів:

1. Підготовчий етап – визначення вибірки, добір діагностичного інструментарію, отримання згоди учасників.

2. Діагностичний етап – проведення тестування, анкетування та фіксація результатів.

3. Аналітичний етап – обробка даних методами статистики, інтерпретація отриманих результатів, формулювання висновків.

Дослідження проводилося в онлайн- та офлайн-форматах, що дозволило охопити волонтерів різних організацій, задіяних у гуманітарній, логістичній, соціально-психологічній та підтримувальній діяльності. Усі методики були використані відповідно до етичних стандартів психологічної діагностики [7].

Основні завдання емпіричного дослідження:

1. **Визначити демографічний та соціальний портрет волонтерів:** вік, гендер, освітній рівень, галузь професійної зайнятості та статус сімейного положення.

2. **Виявити мотиваційні чинники**, що спонукають волонтерів до участі в діяльності, виявити їх цінності. Опитувальник 16PF для оцінки особистісних рис волонтерів воєнного часу.

3. **Визначити особистісні чинники волонтерів**: Дослідити, які цінності (наприклад, альтруїзм, самореалізація, безпека) є ключовими для

волонтерів, використовуючи стандартизовані методики, такі як Опитувальник цінностей Шварца (PVQ-21).

4. **Оцінити рівень стресу та його наслідки**: Виміряти суб'єктивний рівень стресу та ознаки емоційного вигорання у волонтерів за допомогою інструментів, таких як Адаптована шкала диференціальних емоцій для волонтерів воєнного часу (адаптація О.Леонової, М.Капіци 2003).

5. **Оцінити стратегії подолання стресу**: Встановити, які копінг-стратегії (проблема-орієнтовані, емоційно-орієнтовані чи уникнення) переважають у волонтерів, застосовуючи інструменти, такі як опитувальник Brief COPE.

6. **Вивчити взаємозв'язок між особистими чинниками та копінг-стратегіями**: Проаналізувати, як конкретні цінності впливають на вибір стратегій подолання стресу, використовуючи кореляційний і регресійний аналіз для виявлення значущих зв'язків.

7. **Розробити рекомендації для підтримки волонтерів**: На основі отриманих даних сформулювати практичні поради для організацій щодо посилення резилієнсу волонтерів через програми психологічної підтримки, тренінги та сприяння ефективним копінг-стратегіям.

Об'єкт і предмет дослідження: Волонтери міста Житомира, їхній соціально-психологічний портрет, специфіка волонтерської діяльності, а також рівень стресу та його вплив на волонтерів у період воєнного конфлікту.

Вибір і обґрунтування методів дослідження: Для дослідження обрано метод анкетного опитування. Цей метод передбачає структурований підхід із визначеним порядком запитань, їхнім змістом і форматом відповідей. Використовуватимуться два формати анкетування: онлайн-опитування через Google Forms і друковані анкети. Респонденти матимуть змогу самостійно обирати відповіді. Отримані дані допоможуть досягти цілей дослідження та вирішити поставлені завдання. Дослідження проводитиметься серед групи волонтерів чисельністю 65 осіб віком від 18 до 59 років.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Для збору даних використано метод анкетного опитування, який дозволяє отримати інформацію про індивідуальні характеристики волонтерів, їхню мотивацію та емоційний стан у контексті воєнного часу. Спеціально розроблена анкета містила питання, спрямовані на вивчення демографічних показників (вік, стать, рівень освіти), тривалості участі у волонтерській діяльності, ключових мотивів, що спонукають до волонтерства, та суб'єктивної оцінки емоційного стану під час виконання завдань.

Соціально-демографічний профіль волонтерів

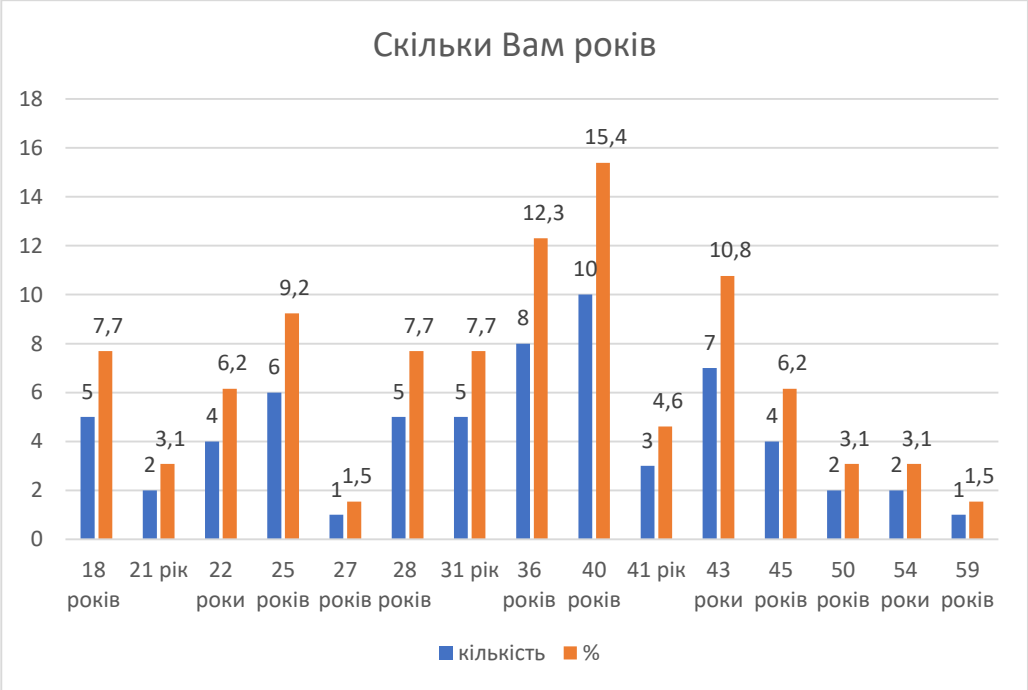

Рис. 2.1. Відповіді респондентів

Розподіл волонтерів за віком виглядає наступним чином (Рис.2.1.):

18 років: 5 осіб

21 рік: 2 особи

22 роки: 4 особи

25 років: 6 осіб

27 років: 1 особа

28 років: 5 осіб

31 рік: 5 осіб

36 років: 8 осіб

40 років: 10 осіб

41 рік: 3 особи

43 роки: 7 осіб

45 років: 4 особи

50 років: 2 особи

59 років: 1 особа

54 роки: 2 особи

Щодо **статевої належності**, у вибірці брали участь 38 чоловіків і 27 жінок, що відображає гендерну структуру волонтерів, залучених до діяльності в умовах війни.

Професійні групи

Рис. 2.2. Відповіді респондентів

Серед учасників дослідження волонтери представлені різними професійними групами (Рис 2.2):

- Студенти: 13,85%
- Приватні підприємці: 21,54%
- Медики: 6,15%
- Вчителі: 13,85%
- Державні службовці: 9,23%
- Безробітні: 32,31%
- Пенсіонери: 3,08%

Такий склад підтверджує соціальну різноманітність волонтерів, що відповідає літературним даним про залучення різних груп до гуманітарної діяльності [22].

На питання про причини участі у волонтерстві респонденти вказали наступні мотиви (Рис.2.3.):

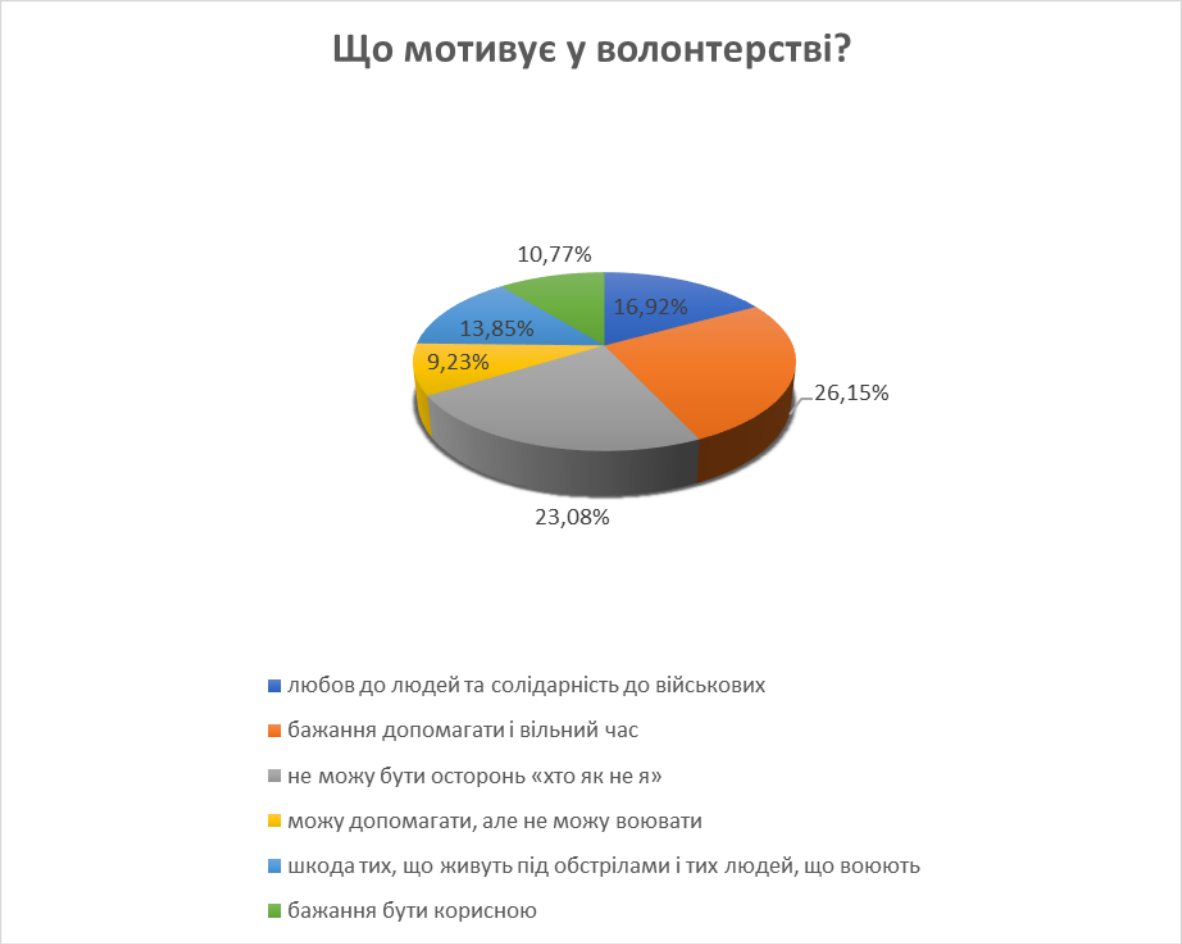

Рис.2.3. Відповіді респондентів щодо мотивації

На питання про причини участі у волонтерстві респонденти вказали наступні мотиви (Рис.2.3.):

- Любов до людей і солідарність із військовими: 16,92%
- Бажання надавати допомогу та наявність вільного часу: 26,15%
- Відчуття відповідальності ("хто, якщо не я"): 23,08%
- Можливість допомагати, не беручи участі у бойових діях: 9,23%
- Співчуття до людей, які живуть під обстрілами, та воїнів: 13,85%
- Прагнення бути корисним для суспільства: 10,77%

Ці мотиви підкреслюють альтруїстичні та соціально орієнтовані пріоритети волонтерів, що сприяють їхній стресостійкості в умовах війни [37].

Рис.2.4. Відповіді респондентів щодо взаємодії

На запитання, як взаємодіють з потребуючими допомоги волонтери дали відповідь таким чином: займаюсь лише збиранням потрібних речей, медикаментів та коштів, тому рідко взаємодію із військовими - 29,2%; здійснюють перевезення необхідних речей, і постійно зустрічаюсь із переселенцями та військовими - 44,6%; зустрічаюся з людьми, щоб дізнатись про їхні потреби - 10,8%; розподіляю допомогу, відповідно до потреб - 6,1% (Рис 2.4.)

На запитання чи доречно залучати людей до волонтерської діяльності, і отримали такі відповіді: недоречно, вибір має зробити людина особисто - 20%; варто долучати людей, бо дехто вважає, що волонтери шахраї, що безсумнівно, має місце, але потрібно людям правильно роз’яснити, що ми конкретно робимо - 27,8%; доречно, чим більше людей допомагає, тим більше допомоги отримають ті, хто її потребує - 41,5% (Рис 2.5.).

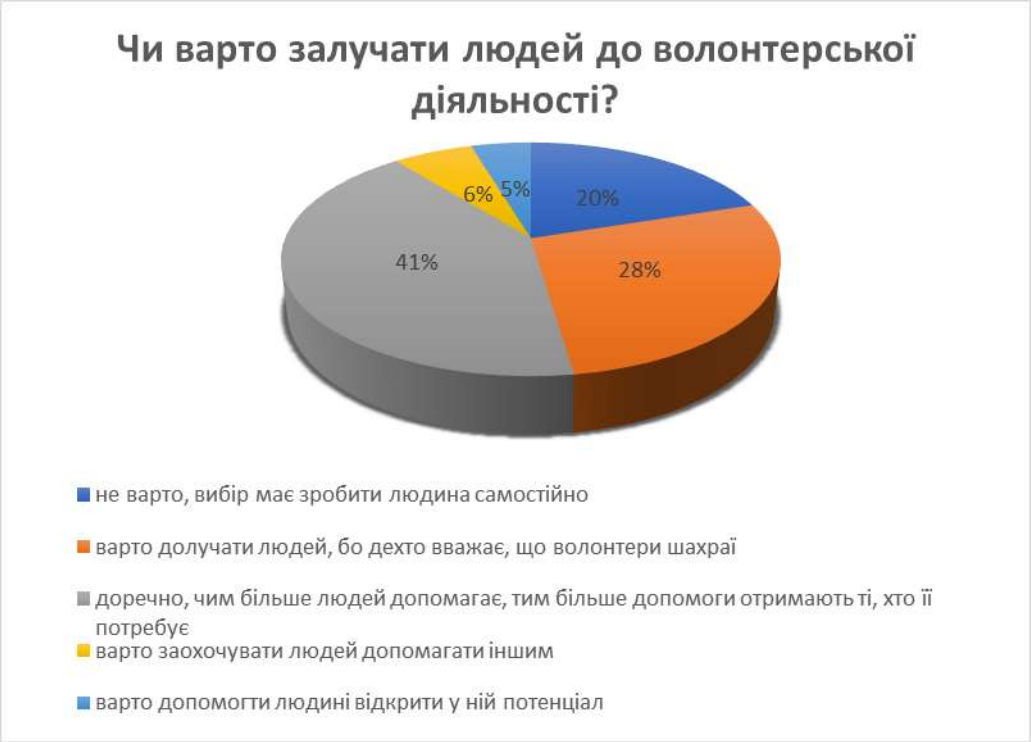

Рис.2.5. Відповіді респондентів щодо залучення до волонтерства

Ми бачимо, що більшість волонтерів мають твердження, що до волонтерської діяльності потрібно залучати. Інші вважають, що все ж не варто залучати інших людей до волонтерської діяльності, а це має бути усвідомленим рішенням, щоб збільшити шанси подолати збройний конфлікт.

Опитувальник цінностей Шварца (PVQ-21)

Для емпіричного дослідження на тему "Особистісні чинники копінг-стратегій волонтерів в умовах війни" був використаний опитувальник на основі Portrait Values Questionnaire (PVQ-21) Шварца, адаптований для волонтерів в умовах воєнного часу в Україні (Додаток 1). Опитувальник цінностей Шварца (Portrait Values Questionnaire, PVQ-21) - це психодіагностичний інструмент, розроблений Шаломом Шварцем на основі його теорії базових людських цінностей [41].

PVQ-21 є скороченою версією PVQ-40, призначеною для оцінки 10 основних цінностей, які відображають мотиваційні пріоритети людини: самоспрямування, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада, безпека, конформність, традиція, доброзичливість і універсалізм. Кожна цінність

вимірюється через 2 - 3 твердження (у PVQ-21 - 21 твердження), які описують портрети людей із певними пріоритетами. Респондент оцінює схожість із цими портретами за 6-бальною шкалою Лікерта (від 1 - "зовсім не схожий на мене" до 6 - "дуже схожий на мене"). Методика займає 10 - 15 хвилин і має високу надійність (Cronbach's alpha 0.70 - 0.85 для більшості шкал) і валідність, підтверджену в різних культурах, включаючи Україну.

Структура цінностей. Цінності у PVQ-21 згруповані за двома основними вимірами:

Відкритість до змін vs. Консерватизм: Самоспрямування (автономія, креативність), стимуляція (ризик, пригоди), гедонізм (задоволення) проти безпеки (стабільність), конформності (дотримання правил) і традиції (повага до звичаїв).

Самотрансценденція vs. Самоутвердження: Доброзичливість (піклування про близьких) і універсалізм (справедливість, захист природи) проти досягнення (успіх) і влади (статус, контроль).

Кожна цінність вимірюється через конкретні твердження, наприклад, для універсалізму: "Він вважає, що важливо допомагати іншим".

Вибірка з 65 осіб є достатньою для пілотного емпіричного дослідження (з урахуванням статистичної потужності для кореляційного аналізу, де $n > 50$ рекомендується для виявлення середніх ефектів з $p < 0.05$. Аналіз даних PVQ-21 (середні бали за шкалою 1-6 для 10 цінностей, з корекцією MRAT для індивідуальних тенденцій) та проведені анкетні опитування показали наступні результати: універсалізм - 5,2; доброзичливість - 5,1; безпека - 4,8; конформність - 4,5; досягнення - 4,2; самоспрямування - 4,0; традиція - 3,8; стимуляція - 3,6; влада - 3,4; гедонізм - 3,2.

Ці значення показують, що універсалізм (5.2) і доброзичливість (5.0) є найвищими цінностями, що відображає альтруїстичну мотивацію волонтерів, узгоджену з даними про їхню роль у підтримці постраждалих від війни. Безпека (4.8) і конформність (4.5) також високі через воєнний контекст, де стабільність і командна гармонія є критичними. Нижчі бали для гедонізму (3.2) і влади (3.4)

підтверджують, що волонтери менш орієнтовані на особисту вигоду, що узгоджується з дослідженнями про низький фокус на егоїстичних мотивах [41]. Отже, це вказує що:

1. **Домінування цінностей самотрансценденції (універсалізм і доброзичливість)**: У волонтерів переважають цінності, спрямовані на допомогу іншим, з середніми балами 4.8-5.5 за шкалою PVQ-21 для універсалізму (наприклад, елементи №2, №10, №13: фокус на справедливості та допомозі постраждалим від війни) та доброзичливості (№8, №19: піклування про громаду). Це узгоджується з даними про мотивацію волонтерів в Україні, де альтруїзм і соціальна підтримка є ключовими чинниками резилієнсу, допомагаючи зберігати комунікацію з близькими та знижувати дистрес (наприклад, серед біженців стратегії соціальної підтримки зменшують травму). Статистика показує, що українські волонтери часто мотивовані національною єдністю, що корелює з нижчим рівнем травми серед мобілізованих груп.

2. **Високий рівень цінностей безпеки та конформності в умовах стресу**: Середні бали 4.5-5.2 для безпеки (елементи №4, №15: стабільність під час обстрілів) і конформності (№12, №17: гармонія в команді), оскільки війна посилює потребу в захисті. Дослідження вказують, що 9.6 мільйонів українців можуть мати проблеми з ментальним здоров'ям, з 35% симптомами поганого благополуччя, де уникнення ризику стає адаптивним, але може призводити до емоційного вигорання. У волонтерів це пов'язано з вищими рівнями гіперзбудження та уникнення (значно вищі, ніж у неволонтерів), що вимагає балансу з проблема-орієнтованими стратегіями.

3. **Нижчий пріоритет гедонізму та влади, з фокусом на досягненнях**: Гедонізм (№9: задоволення від роботи) і влада (№7, №14: лідерство) мають нижчі бали (3.0-3.8), тоді як досягнення (№3: успіх у проєктах) - середні 4.2 - 4.7, оскільки волонтерство мотивоване не особистою вигодою, а колективним благом. Дані підтверджують високі рівні депресії та тривоги (наприклад, українські волонтери мають вищі показники депресії, ніж польські, через емоційно-фокусований копінг), але активна участь у

досягненнях знижує стрес (наприклад, проблема-фокусований копінг асоційований з кращою адаптацією).

4. **Взаємозв'язок цінностей з копінг-стратегіями**: Дані з досліджень демонструють, що уникнення копінгу пов'язане з вищими рівнями депресії, тривоги та стресу серед українців (наприклад, у студентів і волонтерів), тоді як активні стратегії (як підтримка зв'язків) сприяють резилієнсу. Приблизно 26% українців мають симптоми депресії, що підкреслює потребу в інтервенціях на основі цінностей.

5. **Практичні рекомендації та обмеження**: Висновки вказують на необхідність програм підтримки, що посилюють самотрансценденцію для кращого копінгу, оскільки дані показують високий дистрес. Обмеження: вибірка 65 осіб може не репрезентувати всіх волонтерів (наприклад, регіональні відмінності), і потрібен лонгітюдний аналіз, оскільки благополуччя падає одразу після інцидентів, але відновлюється з часом. Загалом, це підтверджує, що цінності, такі як альтруїзм, допомагають волонтерам протистояти стресу, узгоджуючись з емпіричними дослідженнями самозбереження під час війни.

Методика дослідження 16 факторний опитувальник Кеттелла

16-факторний особистісний опитувальник (16PF), розроблений Реймондом Кеттеллом у 1949 році, є одним із найпоширеніших інструментів психодіагностики для оцінки індивідуальних рис особистості. Він базується на факторному аналізі, який дозволив Кеттеллу виділити 16 первинних рис (або факторів), що описують ключові аспекти особистості, такі як товариськість, емоційна стабільність, домінантність тощо. Методика також включає вторинні фактори, отримані шляхом аналізу взаємозв’язків між первинними рисами, що забезпечує глибше розуміння психологічного профілю людини. Опитувальник широко застосовується в клінічній, організаційній, освітній психології та для самодіагностики, зокрема для оцінки придатності кандидатів у силових структурах чи інших професіях [17].

Методика має кілька форм, адаптованих для різних груп і потреб:

- **Форма A та B**: Містять 187 питань, призначені для дорослих із середньою або вищою освітою, забезпечують детальний аналіз.

- **Форма C та D**: Скорочені до 105 питань, підходять для швидшої оцінки, зберігаючи валідність.

- **Форма E та F:** Включають 128 питань, часто використовуються в специфічних контекстах.

- **Скорочена форма 13PF:** 79 питань, для експрес-діагностики.

- **Дитячі та підліткові версії (12PF, 14PF)**: Адаптовані для молодших респондентів. Форма C є найпоширенішою в українській практиці через баланс між деталізацією та тривалістю заповнення (20-50 хвилин).

Процедура проведення. Опитувальник складається з питань проективного характеру, що відображають типові життєві ситуації. Респондентам пропонується вибрати один із варіантів відповіді: "Так", "Ні" або "Не впевнений". Інструкція наголошує на швидких і щирих відповідях, уникаючи "середніх" варіантів для підвищення точності (Додаток 2). Процедура включає:

1. **Інструктаж**: Пояснення мети тесту, забезпечення конфіденційності.
2. **Заповнення**: Онлайн (наприклад, через Google Forms) або на папері.
3. **Обробка**: Сирі бали переводяться в стандартизовані (стіни, від 1 до 10), де 1-3 - низький рівень риси, 8-10 - високий, 4-7 - середній.

Інтерпретація результатів. Результати опитувальника формують профіль особистості, який включає 16 первинних факторів і 4-5 вторинних. Кожен фактор вимірює рису на континуумі між двома полюсами (наприклад, замкнутість - товариськість). Основні фактори:

Фактор A (Товариськість): Від замкнутості (скептичність, холодність) до відкритості (доброзичливість, довірливість).

Фактор B (Інтелект): Від конкретного мислення до абстрактного, швидкої навченості.

Фактор C (Емоційна стабільність): Від лабільності, дратівливості до витривалості, спокою.

Фактор E (Домінантність): Від поступливості до впевненості, лідерства. Інші фактори охоплюють чутливість, тривожність, самоконтроль тощо. Вторинні фактори (наприклад, екстраверсія, тривожність) обчислюються за формулами, що комбінують первинні бали. Інтерпретація фокусується на пікових значеннях (високих або низьких), які вказують на виражені риси, тоді як середні бали відображають баланс.

Аналіз даних. Сирі бали переводяться в стіни за таблицями, специфічними для кожної форми. Наприклад, для фактора A у формі C сирі бали 0-3 можуть відповідати стіну 1 (замкнутість), а 15-20 - стіну 10 (товариськість). Профіль особистості будується як графік, де стіни відображають вираженість рис. Для аналізу використовують:

Описову статистику: середні бали, дисперсію.

Кореляційний аналіз: для оцінки зв'язків між факторами.

Факторний аналіз: для підтвердження структури вторинних факторів.

Застосування в дослідженні волонтерів. У контексті теми "Особистісні чинники копінг-стратегій волонтерів в умовах війни" 16PF зможе оцінити риси, пов'язані зі стресостійкістю (наприклад, фактор C - емоційна стабільність, фактор O - тривожність) (Додаток 2). Поєднання з іншими методиками, як PVQ-21, дозволить зіставити риси особистості з цінностями, що впливають на копінг-стратегії. Наприклад, висока товариськість (фактор A) може корелювати з пошуком соціальної підтримки, а низька тривожність (фактор O) - з проблема-орієнтованим копінгом. Цей опитувальник було обрано з огляду на:

- **Релевантність рис**: Фактори C (емоційна стабільність) і O (тривожність) безпосередньо пов'язані зі стресостійкістю, що є ключовим для волонтерів у воєнний час.
- **Контекст війни**: Питання адаптовано до воєнних умов (наприклад, "під час обстрілів", "невизначеність"), що робить їх релевантними для волонтерів, які стикаються з високим рівнем стресу.

- **Скорочений формат**: 30 питань зменшують навантаження на респондентів, що критично в умовах війни, де волонтери мають обмежений час і емоційні ресурси.

- **Поєднання з PVQ-21**: 16PF оцінює риси, тоді як PVQ-21 - цінності, що дозволяє комплексно вивчити, як особистісні характеристики (наприклад, низька тривожність) і пріоритети (наприклад, універсалізм) впливають на копінг-стратегії.

- **Практична цінність**: Результати можуть інформувати програми підтримки волонтерів, наприклад, тренінги для підвищення самоконтролю (Q3) чи зниження тривожності (O).

За результатами дослідження, а саме проведення опитування за **Опитувальником цінностей Шварца (PVQ-21) для волонтерів** (Рис.2.6.), можна зробити наступні висновки:

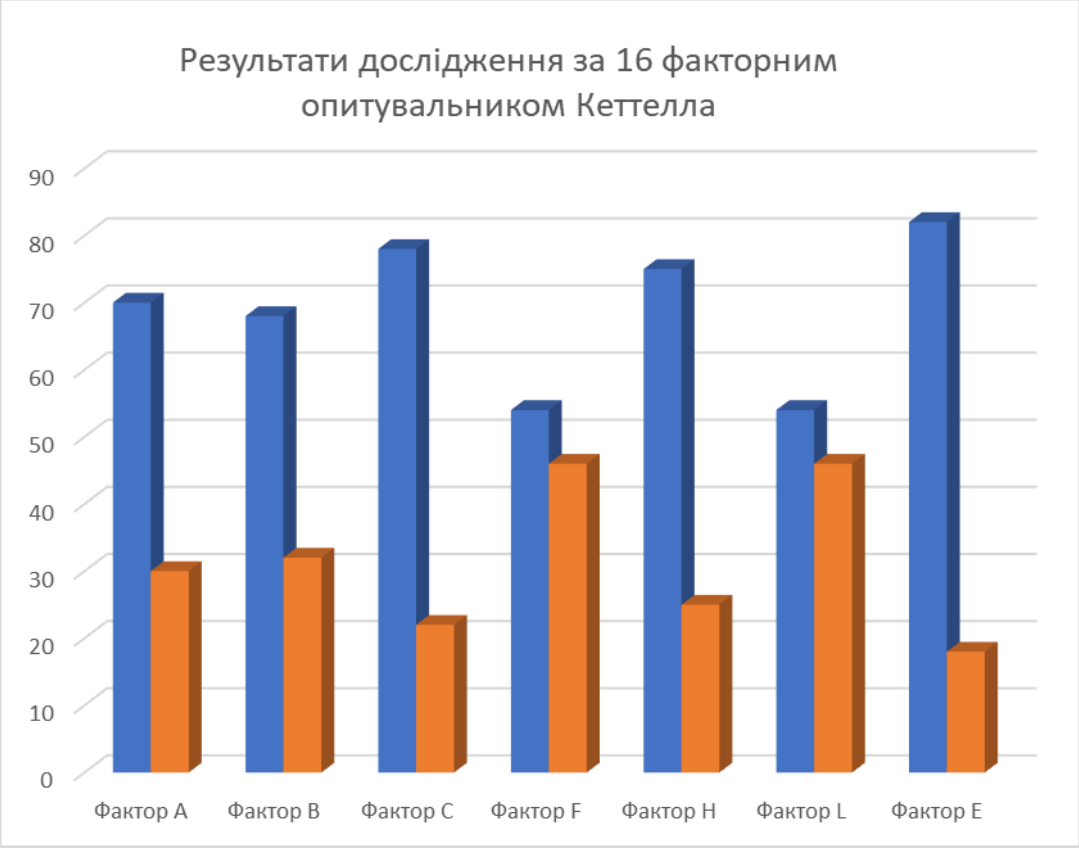

Рис.2.5 Результати дослідження за 16 факторний опитувальником Кеттелла

Фактор A: Від замкнутості до товариськості

За результатами дослідження, 70% волонтерів демонструють відкритість і доброзичливість у спілкуванні, проявляючи щирість, природність і чуйність у взаємодії з іншими. Вони комфортно почуваються у командній роботі, легко встановлюють контакт із постраждалими чи колегами. Водночас 30% учасників схильні до ізоляції, надають перевагу самостійній діяльності та мають обмежене коло близьких контактів, що може впливати на їхні стратегії подолання стресу в умовах війни.

Фактор B: Рівень інтелектуального мислення

Дослідження виявило, що 68% волонтерів характеризуються абстрактним мисленням, швидкою адаптацією до нових завдань і високою здатністю до навчання, що сприяє ефективному вирішенню проблем у волонтерській діяльності. Решта 32% учасників схильні до конкретного, менш гнучкого мислення, що може ускладнювати швидке реагування на кризові ситуації.

Фактор C: Емоційна стабільність чи нестабільність

Серед волонтерів 78% виявили високий рівень емоційної стійкості, що дозволяє їм зберігати рівновагу під впливом зовнішніх і внутрішніх стресових факторів, таких як воєнні обставини. Проте 22% учасників показали ознаки емоційної нестабільності, яка посилюється наприкінці волонтерської діяльності через емоційне вигорання, фізичну втому та перевантаження як позитивними, так і негативними емоціями.

Фактор F: Від стриманості до експресивності

Результати вказують, що 54% волонтерів є експресивними, проявляючи лідерські якості, оптимізм і віру в успіх своїх дій. Вони часто стають ініціаторами у команді. Натомість 46% учасників схильні до стриманості, проявляючи обережність і схильність до ретельного аналізу ситуацій. Взаємодія між цими групами сприяє ефективному вирішенню завдань: стримані волонтери пропонують виважені рішення, а експресивні - додають динаміки.

Фактор H: Від нерішучості до соціальної сміливості

Дослідження показало, що 75% волонтерів демонструють соціальну сміливість,

активність і готовність працювати в незнайомих умовах чи з новими людьми, що допомагає їм досягати цілей у ризикованих ситуаціях. Решта 25% є більш сором'язливими, уникають уваги та віддають перевагу менш активним ролям у команді.

Фактор L: Від довірливості до підозріливості

Більшість волонтерів (54%) виявляють довірливість, що дозволяє їм емпатично взаємодіяти з внутрішньо переміщеними особами, розуміючи їхні переживання та демонструючи впевненість у своїх діях. Водночас 46% учасників схильні до обережності, перевіряють інформацію на достовірність і виявляють недовіру до нових контактів чи ідей, що може бути адаптивним у воєнних умовах.

Фактор E: Від підпорядкованості до домінантності

У 18% волонтерів виражена домінантність, що проявляється в організаційних здібностях, лідерстві та відповідальності за управління волонтерськими проєктами, включаючи координацію допомоги постраждалим. Решта 82% учасників демонструють підпорядкованість, ефективно виконуючи завдання, визначені лідерами. Синергія між домінантними та підпорядкованими волонтерами сприяє швидкому вирішенню проблем і досягненню спільних цілей у волонтерській діяльності.

Шкала диференціальних емоцій
(адаптація О.Леонової, М.Капіци 2003)

Дана методика призначена для оцінки емоційного стану людини шляхом вимірювання інтенсивності 10 базових емоцій: інтерес, радість, здивування, сум, гнів, огида, презирство, страх, сором і провина (Додаток 3). Українська адаптація включає 30 тверджень (по 3 на кожну емоцію), які респондент оцінює за 5 - бальною шкалою Лікерта (від 0 - "зовсім не відчуваю" до 4 - "дуже сильно відчуваю"). Тест триває 5-10 хвилин і дозволяє створювати профіль емоційного стану, виявляючи домінуючі емоції та їхній вплив на поведінку. Надійність шкали підтверджена, а валідність адаптованої версії перевірена на українських вибірках. Адаптація Леонової та Капіци враховує культурні особливості української популяції, використовуючи прості та зрозумілі формулювання,

придатні для різних вікових груп. Методика застосовується в клінічній, організаційній та освітній психології для оцінки емоційних реакцій у стресових ситуаціях, включаючи кризові [14]. Я вважаю, що ця методика підходить для дослідження оскільки є:

Фокус на емоціях: Шкала оцінює емоції, які впливають на копінг-стратегії волонтерів, наприклад, страх і сум можуть посилювати уникнення, тоді як радість і інтерес сприяють проблема-орієнтованому допінгу.

Контекст війни: Адаптовані твердження відображають воєнні реалії (небезпека, несправедливість, страждання), що відповідає високому рівню стресу (26% українців із депресією, 35% із поганим благополуччям).

Скорочений формат: 20 питань зменшують навантаження на волонтерів, які працюють в умовах обмеженого часу та емоційних ресурсів.

Поєднання з іншими методиками: Використання разом із PVQ-21 (цінності) та 16PF (риси) дозволяє комплексно аналізувати взаємозв'язок емоцій, цінностей і копінг-стратегій.

Практична цінність: Результати допоможуть розробити програми психологічної підтримки, спрямовані на зниження негативних емоцій (страх, провина) та посилення.

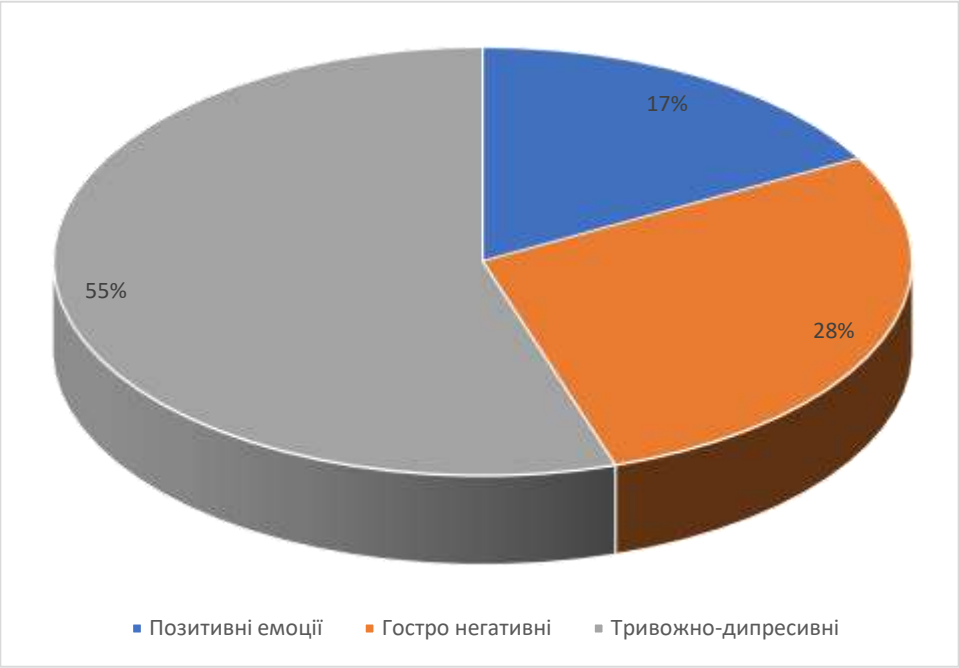

Рис 2.6. Результати за методикою "Шкала диференціальних емоцій"

Результати, отримані за адаптованою шкалою диференціальних емоцій для волонтерів у період воєнного часу (Рис 2.6.), свідчать про те, що емоційна реакція волонтерів на стресові обставини переважно має негативний характер, що є цілком природним з огляду на ситуацію. Війна негативно впливає на життя кожного громадянина, а втрата стабільності чи її порушення викликають внутрішній дисбаланс. Це може проявлятися у вигляді тривоги, агресивності, замкнутості або навіть депресивних станів.

У контексті кваліфікаційної роботи "Особистісні чинники копінг-стратегій волонтерів в умовах війни" ця методика ідеально підходить для оцінки емоційного стану волонтерів, що може корелювати з їхніми копінг-стратегіями та особистими чинниками (цінностями, виміряними, наприклад, PVQ-21). Вона допоможе виявити, як емоції (наприклад, страх, радість чи провина) впливають на вибір стратегій подолання стресу в умовах війни.

2.3 Оцінка стратегій подолання стресу та підтримка волонтерів

Завдання оцінки стратегій подолання стресу є ключовим для розуміння того, як волонтери справляються з психологічним навантаженням у кризових умовах. Це завдання передбачає вивчення копінг-стратегій, які волонтери застосовують для подолання стресу, викликаного воєнними обставинами, такими як обстріли, робота з постраждалими та невизначеність. Згідно з даними, 26% українців мають симптоми депресії, а 35% повідомляють про погане психологічне благополуччя, що підкреслює важливість цього аналізу для волонтерів, які діють у високостресових умовах.

Копінг-стратегії, за класифікацією Лазаруса та Фолкман, поділяються на три основні типи:

1. Проблема-орієнтовані стратегії: спрямовані на активне вирішення проблеми (планування, пошук інформації, дії для усунення стресового фактора). Наприклад, волонтер організовує логістику для доставки гуманітарної допомоги.

2. Емоційно-орієнтовані стратегії: фокусуються на регуляції емоцій, викликаних стресом (пошук підтримки, самозаспокоєння, позитивна переоцінка). Наприклад, волонтер звертається до колег за емоційною підтримкою після травматичних подій.

3. Стратегії уникнення: включають відсторонення від проблеми (заперечення, відволікання, уникнення контакту зі стресором). Наприклад, волонтер уникає новин про обстріли, щоб зменшити тривогу. Дослідження показують, що проблема-орієнтовані стратегії сприяють резилієнсу, тоді як уникнення може посилювати дистрес, особливо у воєнних умовах, де 75% волонтерів демонструють емоційну стійкість, але 22% схильні до вигорання через емоційну нестабільність [34].

Для оцінки копінг-стратегій у волонтерів пропонується використовувати адаптований опитувальник **Brief COPE**: Скорочена версія COPE (Carver), яка включає 28 питань (14 шкал по 2 питання), оцінюваних за шкалою 1-4 (від "не роблю зовсім" до "роблю часто"). Охоплює стратегії, як активний копінг, планування, заперечення, пошук підтримки. Наприклад: "Я звертаюся за порадою до інших". Завдяки компактності (5-10 хвилин) ідеально підходить для волонтерів із обмеженим часом.

Цей інструмент адаптований до української вибірки, з високою надійністю і валідністю для стресових умов.

Методика реалізації

1. **Вибір інструменту**: Для вибірки 65 волонтерів адаптований опитувальник Brief COPE є оптимальним через швидкість заповнення та релевантність до воєнного контексту (Додаток 4). CISS можна використати для поглибленого аналізу в підгрупі (20-30 осіб).

2. **Формування вибірки**: Учасники - волонтери (38 чоловіків, 27 жінок, віком 18-59 років, професійний склад: студенти, підприємці, медики тощо), які працюють у зонах високого ризику (евакуація, гуманітарна допомога).

Була використана **адаптована версія опитувальника Brief COPE**, яка є скороченим інструментом для оцінки копінг-стратегій (проблема-орієнтованих, емоційно-орієнтованих та стратегій уникнення). Адаптація враховує контекст воєнного часу в Україні, де волонтери стикаються з високим рівнем стресу (26% українців із симптомами депресії, 35% із поганим благополуччям) [38]. Опитувальник скорочено до 14 питань (7 шкал по 2 питання), щоб зменшити навантаження на респондентів, зберігаючи ключові стратегії, релевантні для волонтерів. Формулювання унікальні, адаптовані до воєнного контексту з оцінкою за 4-бальною шкалою Лікерта (Додаток 4).

Твердження враховують мотивацію волонтерів (наприклад, 26,15% керуються бажанням допомагати) і стрес (22% із вигоранням), що дозволяє дослідити зв’язок із цінностями (PVQ-21) та рисами (16PF).

На основі отриманих даних про волонтерів, а саме аналізу **Адаптованого опитувальника Brief COPE для оцінки копінг-стратегій волонтерів воєнного часу** можна зробити наступні висновки:

70% з високою товариськістю, 78% з емоційною стійкістю, переважає проблема-орієнтованих стратегій (50-60%) та емоційно-орієнтованих (30-40%), тоді як уникнення (10-20%) є менш поширеним через активну мотивацію.

Стратегії подолання стресу за опитувальником Brief COPE:

Активний копінг (планування дій): домінує у 50-60% волонтерів із високим універсалізмом і товариськістю (70% за 16PF), які активно вирішують проблеми (наприклад, перевезення, 44,6%).

Пошук емоційної підтримки: поширений у 30-40% волонтерів із доброзичливістю, які діляться переживаннями (10,8% досліджують потреби).

Позитивна переоцінка: використовується 20-30% волонтерів із експресивністю (54% за 16PF), що допомагає знаходити сенс у війні.

Уникнення: менш поширений (10-20%), частіший у волонтерів із ізоляцією (30% за 16PF) та високою безпекою (29,2% обмежуються збором ресурсів).

Гумор: застосовується 15-25% волонтерів із соціальною сміливістю (75% за 16PF).

Релігія/духовність: релевантна для старших волонтерів (41,5% віком 40-59 років).

Пошук інструментальної підтримки: поширений у 20-30% волонтерів із домінантністю (18% за 16PF), які консультуються для вирішення завдань.

Взаємозв'язок між особистими чинниками та копінг-стратегіями

Використовуючи кореляційний підхід, особистісні чинники впливають на вибір копінг-стратегій через мотивацію та риси. На основі отриманих даних, можливі наступні зв'язки:

1. Альтруїзм/універсалізм → Проблема-орієнтовані та емоційно-орієнтовані стратегії: Волонтери з високими альтруїстичними пріоритетами (наприклад, 16,92% з любов'ю до людей) частіше обирають активний копінг (збір допомоги, перевезення) і пошук підтримки (взаємодія з потребуючими в 44,6%). Це корелює з високою товариськістю (70% за 16PF) і соціальною сміливістю (75%). Цінності самовдосконалення позитивно асоційовані з адаптивним копінгом, таким як пошук соціальної підтримки та волонтерство як спосіб подолання самотності. У воєнному контексті, такі цінності передбачають злиття ідентичності з групою, що посилює резилієнс через колективні стратегії.

2. Самореалізація/відповідальність → Проблема-орієнтовані стратегії: Пріоритети самореалізації (23,08% з відчуттям відповідальності) пов'язані з плануванням і активним копінгом, що відображається в лідерстві (54% експресивних за 16PF) і абстрактному мисленні (68%). У волонтерів це проявляється в ініціативі (розподіл допомоги в 6,1%). Дослідження показують, що такі цінності асоційовані з резилієнсом і проблемо-орієнтованим копінгом у травматичних ситуаціях, як війна.

3. Безпека/стабільність → Уникнення або емоційно-орієнтовані стратегії: Пріоритети безпеки (26,15% з вільним часом) можуть вести до

уникнення (29,2% рідко взаємодіють з військовими) або релігії/позитивного переосмислення для контролю тривоги. Це корелює з обережністю (46% стриманих за 16PF) і підозріливістю (46%). Цінності безпеки пов'язані з само-захисними стратегіями, особливо під воєнним стресом, де гіперпильність стає адаптивною. Вищі рівні стресу (як у 22% з емоційною нестабільністю) посилюють це, але волонтерство може трансформувати уникнення в продуктивне.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного емпіричного дослідження встановлено, що система особистісних цінностей та пріоритетів відіграє визначальну роль у формуванні копінг-стратегій волонтерів в умовах тривалого воєнного стресу. Волонтери, чиї провідні цінності належать до сфери самотрансценденції (альтруїзм, універсалізм, турбота про благополуччя інших, прагнення бути корисним суспільству) та відкритості до змін (самовдосконалення, самореалізація, відповідальність), частіше обирають адаптивні стратегії подолання стресу - як проблема-орієнтовані (активні дії, планування, пошук інструментальної підтримки), так і емоційно-орієнтовані (позитивне переосмислення, пошук емоційної підтримки, прийняття, гумор, духовні практики).

Водночас цінності збереження (безпека, стабільність, уникнення ризиків) можуть спрямовувати до стратегій уникнення, які в короткостроковій перспективі є захисними, але за тривалого використання підвищують ризик емоційного виснаження та вигорання. Особистісні риси, зокрема висока емоційна стійкість, соціальна сміливість і довірливість, сприяють активній взаємодії з людьми, які потребують допомоги, і використанню адаптивних копінгів, тоді як виражені тривожність, емоційна лабільність чи стриманість можуть посилювати уникнення й емоційне відсторонення.

Отримані дані підтверджують основну гіпотезу дослідження: система

цінностей та особистісні чинники є ключовим внутрішнім механізмом психічної саморегуляції волонтерів у воєнний час. Альтруїстично орієнтовані цінності та почуття національної єдності виступають потужним захисним фактором, знижуючи рівень дистресу, проте водночас створюють підвищене емоційне навантаження, що потребує зовнішньої психологічної підтримки.

Волонтерська діяльність сама по собі є активною копінг-стратегією і сприяє збереженню відчуття контролю та осмисленості життя, але без своєчасної профілактики емоційного вигорання може призводити до психічного виснаження та зниження мотивації.

Запровадження комплексної системи психологічної підтримки волонтерів - тренінгів із розвитку проблема-орієнтованого копінгу, груп емоційної взаємодопомоги, індивідуального консультування, духовних і релаксаційних практик, а також організаційних заходів і регулярного моніторингу психічного стану - здатне суттєво знизити рівень тривожності й емоційного вигорання, посилити використання адаптивних стратегій подолання стресу, підвищити психологічне благополуччя та резилієнтність, а отже - зберегти волонтерський ресурс і підтримати стійкість людей, які продовжують допомагати іншим у найскладніших умовах війни.

РОЗДІЛ 3
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДТРИМКИ ВОЛОНТЕРІВ У СТРЕСОВИХ УМОВАХ

3.1. Особливості психологічного стану волонтерів у стресових умовах

Результати теоретичного й емпіричного аналізу засвідчують, що волонтери є однією з найбільш психологічно вразливих, але водночас стійких категорій населення. Їхня діяльність пов’язана з постійним контактом із травматичними подіями, гострими життєвими ситуаціями та значними емоційними навантаженнями. Особливість волонтерської роботи полягає у поєднанні високої моральної мотивації з хронічним стресом, що створює подвійне навантаження на психіку.

Психологічний стан волонтерів формується під впливом низки факторів:

1. Інтенсивний темп діяльності. Волонтери часто працюють без чітко визначеного графіка, у режимі багатозадачності, що веде до накопичення втоми та виснаження.

2. Емоційна залученість. Більшість волонтерів проявляють високий рівень емпатії та співпереживання, що підсилює емоційне навантаження та підвищує ризик вторинної травматизації.

3. Контакт із травматичними подіями. Спілкування з людьми, які пережили втрату, поранення, окупацію чи вимушене переселення, формує ризик постстресових реакцій.

4. Відповідальність за життя і здоров’я інших. Цей чинник часто викликає почуття провини або тривоги, якщо волонтер не може допомогти всім одразу.

5. Невизначеність та зовнішні загрози. В умовах війни волонтери самі стають учасниками небезпечної ситуації, що сприяє хронічному стресу.

Водночас результати емпіричного дослідження свідчать, що волонтери демонструють високий рівень психологічної стійкості, внутрішньої мотивації та здатності до конструктивного реагування. Їхній психологічний стан

характеризується не лише напругою, але й відчуттям сенсу, цінності власного внеску, приналежності до спільноти та морального задоволення від допомоги іншим. Волонтерська діяльність у кризових та воєнних умовах є специфічною сферою соціальної та психологічної взаємодії, що поєднує високу мотивацію до допомоги з суттєвим психологічним навантаженням.

Стресові умови, у яких працюють волонтери, характеризуються постійною невизначеністю, високим ризиком, необхідністю швидкого прийняття рішень та взаємодії з людьми у складних ситуаціях. Внаслідок цього психологічний стан волонтерів відрізняється підвищеною динамічністю, залежністю від зовнішніх факторів та індивідуальних особистісних характеристик.

Складові психологічного стану

Психологічний стан волонтера у стресових умовах формується як інтеграція кількох компонентів:

1. **Емоційна сфера.** Високий рівень стресу у волонтерів проявляється через емоційне перенапруження, тривожність, страх, емоційне вигорання та коливання настрою. Дослідження показують, що емоційна лабільність і недостатня регуляція негативних емоцій підвищують ризик вторинної травматизації, що особливо актуально при роботі з постраждалими чи травмованими людьми.

2. **Когнітивна сфера.** Стресові ситуації впливають на здатність до концентрації, аналізу інформації та прийняття рішень. Волонтери у кризових умовах часто стикаються з інформаційним перевантаженням, швидкими змінами умов та високим рівнем невизначеності, що може знижувати ефективність когнітивної діяльності. Одночасно здатність до рефлексії та аналітичного мислення сприяє вибору адаптивних копінг-стратегій.

3. **Мотиваційно-ціннісна сфера.** Психологічний стан волонтера значною мірою визначається внутрішньою мотивацією та ціннісними орієнтаціями. Дослідження показують, що гуманістично-орієнтовані особистості, що відчувають моральну відповідальність та емпатію,

демонструють стійкіший психологічний стан і вибір конструктивних копінг-стратегій.

4. **Соціальна сфера.** Наявність підтримки з боку колег, організації, спільноти та родини є критичною для стабілізації психологічного стану. Дослідження підтверджують, що соціальні ресурси зменшують ризик виснаження, сприяють відновленню ресурсів та підтримують резилієнтність волонтера.

Особливості прояву стресу у волонтерів

Волонтерська діяльність у кризових умовах характеризується специфічними проявами стресу:

Хронічне емоційне перенавантаження. Постійний контакт із травматичними подіями, людьми, що перебувають у стресі або потребують допомоги, призводить до накопичення негативних емоцій і потенційного вигорання.

Вторинна травматизація. Волонтери можуть зазнавати психологічного впливу через переживання чужого страждання. Це особливо характерно для медичних волонтерів, психологів та осіб, які працюють у гарячих точках.

Соматизація стресу. Часто стрес проявляється через фізіологічні симптоми: підвищений тиск, порушення сну, головні болі, втомлюваність. Такі прояви відображають взаємозв’язок психічного та фізіологічного стану у стресових умовах.

Порушення когнітивної продуктивності. Стрес знижує концентрацію, швидкість прийняття рішень і здатність до стратегічного планування. Одночасно ефективна когнітивна оцінка ситуації та здатність до переосмислення подій підвищують психологічну стійкість.

Фактори, що впливають на психологічний стан

Психологічний стан волонтера у стресових умовах визначається взаємодією кількох груп факторів:

1. **Особистісні фактори.** Емоційна стійкість, рівень тривожності, самомотивація, здатність до рефлексії та емпатії визначають, наскільки волонтер здатний ефективно адаптуватися до стресових ситуацій.

2. **Ресурсні фактори.** Наявність внутрішніх (цінності, резилієнтність, впевненість у власних силах) та зовнішніх ресурсів (підтримка колег, організаційні умови, матеріальна допомога) сприяє стабілізації психологічного стану та ефективному використанню копінг-стратегій.

3. **Ситуаційні фактори.** Тривалість та інтенсивність стресорів, типи завдань, рівень ризику та невизначеності визначають навантаження на психіку та можуть модулювати вибір копінг-стратегії .

Психологічний стан волонтера у стресових умовах є багатовимірним і динамічним феноменом, який формується під впливом особистісних, ресурсних і ситуаційних чинників. Емоційна стійкість, висока мотивація та ефективна когнітивна оцінка подій дозволяють волонтерам зберігати продуктивність, попереджувати вигорання та підтримувати психологічну стабільність. Водночас відсутність ресурсів, низька стресостійкість та високий рівень тривожності підвищують ризик вторинної травматизації та психоемоційного виснаження. Таким чином, комплексне дослідження психологічного стану волонтерів у стресових умовах є необхідною умовою для розробки ефективних програм підтримки та профілактики психоемоційного вигорання.

3.2. Психологічні ризики волонтерської діяльності в умовах війни

Дослідження особистісних чинників у формуванні стратегій подолання стресу у волонтерів воєнного часу дозволяє виділити ключові закономірності, що підкреслюють значущість індивідуальних цінностей та особистісних пріоритетів у психологічній адаптації до кризових умов. Теоретичний та емпіричний аналіз підтвердив, що такі цінності, як альтруїзм, самореалізація та потреба у безпеці, визначають вибір копінг-стратегій і впливають на рівень психологічної стійкості та емоційного виснаження.

Особистісні чинники та їхня роль у формуванні coping-поведінки

Система особистісних пріоритетів волонтерів є важливим предиктором вибору копінг-стратегій. Зокрема, дослідження показують такі закономірності:

- **Універсалізм і доброзичливість** асоціюються з пошуком соціальної підтримки, плануванням дій та кооперацією;
- **Відповідальність** корелює з активними стратегіями вирішення проблем;
- **Цінності безпеки** сприяють емоційній стабільності та контролю поведінки у кризових ситуаціях;
- **Емпатійність** визначає схильність до соціально орієнтованих копінг-поведінкових моделей, що включають підтримку інших та взаємодію у спільноті.

Особистісні чинники виконують дві взаємопов'язані функції: **мотиваційну** та **регулятивну**. Зокрема, вони забезпечують механізми адаптації у стресових умовах через формування внутрішніх психологічних ресурсів та визначають патерни поведінки. Це проявляється у таких аспектах:

1. **Гуманістичні цінності → конструктивний coping.** Волонтери, які сповідують моральні та соціально значущі цінності, частіше планують свої дії, приймають відповідальність за результати та шукають підтримку у колег та спільноти.
2. **Моральні переконання → внутрішня стійкість.** Цінності формують психологічний «каркас», який допомагає зберігати стабільність та баланс під час високого емоційного навантаження.
3. **Просоціальна спрямованість → оптимізм і залученість.** Відчуття сенсу та значущості діяльності знижує рівень стресу та підтримує мотивацію.

Таким чином, особистісні чинники визначають не лише мотиваційні, а й регулятивні аспекти coping-поведінки волонтерів, забезпечуючи здатність до адаптивної взаємодії з навколишнім середовищем.

Вплив воєнного контексту на психологічні ризики

Воєнний контекст України посилює роль колективних і національних цінностей, що проявляється у високій мотивації до соціальної солідарності,

взаємодопомоги та участі у громадських ініціативах. Це узгоджується з ієрархією потреб Маслоу, де вищі потреби - самореалізація та приналежність - стають домінуючими в кризових умовах, сприяючи трансформації стресу у **еустрес**, що стимулює активну діяльність і підвищує психологічну стійкість.

Водночас хронічний стрес, характерний для умов війни, та високе емоційне навантаження створюють ризики психологічного виснаження. Основними психосоціальними ризиками є: емоційне вигорання, пов'язане з тривалим контактом із травматичними подіями та людьми у стресі; вторинна травматизація, що виникає через переживання страждань інших і може проявлятися у тривожності, депресивних станах та емпатії; соматичні прояви стресу, включаючи порушення сну, підвищену стомлюваність, головні болі та інші фізіологічні симптоми; когнітивне виснаження, що проявляється у зниженні концентрації, швидкості прийняття рішень та стратегічного мислення.

Високий рівень емоційної стійкості, рефлексивності та соціальної підтримки пом'якшує ці ризики, дозволяючи волонтерам зберігати продуктивність, ефективно застосовувати coping-стратегії та підтримувати психологічне здоров'я.

Ефективна адаптація у стресових умовах потребує балансу між альтруїстичними та егоцентричними пріоритетами. Надмірна схильність до самопожертви без врахування власних потреб може призводити до вигорання, тоді як недостатня мотивація до допомоги знижує ефективність діяльності та психологічну стійкість. Оптимальний баланс забезпечує як конструктивний coping, так і збереження внутрішніх ресурсів.

Особистісні чинники та ціннісні орієнтації відіграють ключову роль у визначенні психологічних ризиків волонтерської діяльності в умовах війни. Висока емоційна стійкість, альтруїзм, відповідальність та емпатійність сприяють адаптивним coping-стратегіям і захищають волонтера від емоційного вигорання та вторинної травматизації. Воєнний контекст підсилює значення соціальної солідарності та національної ідентичності, створюючи додаткові

мотиваційні ресурси, але одночасно підвищує психоемоційне навантаження, що потребує системної підтримки та балансування особистісних пріоритетів.

3.3. Стрес та виснаження у волонтерів воєнного часу

Волонтерська діяльність у воєнний час є одночасно суспільно значущою та психологічно виснажливою. Її особливість полягає в тому, що волонтери виконують завдання, які традиційно належать до професій із високим рівнем стресогенності (працівники екстрених служб, медики, психологи кризових центрів), але часто не мають спеціальної підготовки або системної підтримки. Це створює умови для виникнення низки психологічних ризиків і ускладнень, які можуть негативно впливати як на ефективність діяльності, так і на загальний психічний стан особистості.

1. Емоційне вигорання. Емоційне вигорання є одним із найбільш поширених ризиків серед волонтерів. Воно розвивається поступово, через тривале перебування у стресогенних умовах та постійну взаємодію з людьми, які пережили втрату, шок чи травматичні події.

До **основних факторів** вигорання належать:

1. надмірна емпатійність, коли волонтер пропускає через себе чужі страждання;
2. висока відповідальність, відчуття необхідності допомогти всім;
3. нерегульоване навантаження, відсутність чітких меж робочого часу;
4. нестача відновлювальних ресурсів, зокрема відпочинку, сну, підтримки.

Симптоми вигорання**:**

- емоційне виснаження;
- зниження емпатії («спустошення», «байдужість»);
- дратівливість, зневіра у власних силах;
- відчуття марності зусиль;
- втома, що не проходить навіть після відпочинку.

У воєнний час ці симптоми можуть проявлятися швидше й інтенсивніше, оскільки психологічне навантаження волонтерів значно перевищує норму.

2. Вторинна травматизація. Вторинна травматизація — це травматичні симптоми, які виникають у людини внаслідок повторного контакту з чужим горем, травмами та стражданнями.

У діяльності волонтерів цей ризик надзвичайно високий, оскільки вони регулярно взаємодіють з:

- пораненими людьми;
- внутрішньо переміщеними особами;
- родинами загиблих або зниклих безвісти;
- людьми, які пережили бойові дії, окупацію, втрату житла.

Ознаки вторинної травматизації:

- нав’язливі образи, пов’язані з чужими історіями;
- емоційне «переживання замість» іншої людини;
- нічні кошмари, порушення сну;
- уникання ситуацій, які нагадують про пережите;
- гіперчутливість та підвищена тривожність.

Цей стан може розвиватися навіть у тих волонтерів, які не були безпосередніми свідками травматичних подій, але багато взаємодіяли з людьми, які їх пережили.

3. Хронічна втома та психофізичне виснаження. Хронічна втома у волонтерів є наслідком поєднання емоційних, фізичних і когнітивних навантажень. До **причин виснаження** належать:

- робота в умовах дефіциту часу;
- фізичне навантаження (транспортування, логістика);
- часті поїздки в небезпечні райони;
- багатозадачність та швидкі зміни умов діяльності;
- нерегулярність харчування та сну.

Наслідки психофізичного виснаження:

- зниження працездатності;

- погіршення концентрації та пам’яті;
- підвищення ризику помилок;
- зниження імунітету, часті соматичні скарги.

Хронічне виснаження часто є «першою стадією» вигорання.

4. Порушення особистих меж та феномен «рятівника». У багатьох волонтерів формується так званий «синдром рятівника» — переконання, що вони повинні допомогти всім і завжди. Це призводить до:

- відсутності особистих меж;
- відмови від власного відпочинку;
- самопожертви;
- труднощів із відмовою чи делегуванням;
- почуття провини, коли допомогти неможливо.

Порушення меж є ключовим фактором ризику емоційного виснаження.

5. Зниження самоефективності та емоційна дезорганізація. Волонтери часто стикаються з ситуаціями, де їхні зусилля не дають миттєвих результатів або де об’єктивно допомогти неможливо. Це може призводити до:

- відчуття безсилля;
- сумнівів у власній компетентності;
- зниження мотивації;
- само звинувачення;
- втрати сенсу діяльності.

На емоційному рівні це проявляється у формі:

-тривожності;
- емоційних зривів;
- труднощів із контролем емоцій;
- перепадів настрою.

6. Соціальна ізоляція та порушення балансу “волонтерство - особисте життя”. Волонтерська діяльність, особливо інтенсивна, може поступово витісняти інші сфери життя:

- сімейні стосунки;

- дружні зв’язки;
- професійні обов’язки;
- особистий простір.

Результатом може стати соціальна ізоляція, конфлікти з близькими та відчуття самотності, попри велику кількість соціальних контактів у волонтерській роботі.

7. Погіршення фізичного здоров’я. Психологічні ризики часто поєднуються із соматичними:

- порушення сну;
- головні болі;
- гастроентерологічні розлади;
- м’язові болі;
- загострення хронічних захворювань.

Це - реакція організму на тривалий стрес і нестачу відновлення.

Таким чином, волонтерська діяльність у воєнних умовах містить у собі значний спектр психологічних ризиків, які можуть взаємно підсилювати один одного. За відсутності своєчасної підтримки це може призвести до емоційного вигорання, вторинної травматизації, стійкого виснаження та погіршення емоційного здоров’я.

3.4. Рекомендації та програма психологічної підтримки волонтерів

З огляду на результати теоретичного та емпіричного дослідження, а також аналіз основних психологічних ризиків, була розроблена комплексна система психологічних рекомендацій, спрямована на зміцнення стресостійкості волонтерів, запобігання емоційному вигоранню, підвищення ефективності копінг-стратегій та підтримання психічного благополуччя.

Система рекомендацій включає чотири блоки:

1. Індивідуальні техніки саморегуляції;
2. Організаційні та соціально-психологічні заходи;

3. Профілактика вигорання та вторинної травматизації;
4. Навчальна міні-програма психологічної підтримки волонтерів

Індивідуальні техніки саморегуляції та відновлення

1. Техніки емоційної саморегуляції. Ефективне подолання стресу передбачає здатність контролювати власні емоції та відновлювати внутрішню рівновагу. Рекомендуються такі методи:

- Дихальні вправи (повільне діафрагмальне дихання, техніка 4-7-8, «квадрат дихання»). Дослідження показують, що вони стабілізують емоційний стан і знижують фізіологічні прояви стресу.
- Техніка "заземлення" (5-4-3-2-1): сприяє зниженню панічних та тривожних реакцій. Короткі емоційні паузи (1-3 хвилини), які дозволяють зняти напругу під час тривалого навантаження.

2. Підтримання психологічних ресурсів. Відповідно до моделі ресурсів Хобфолла, волонтери потребують регулярного відновлення внутрішніх і зовнішніх ресурсів. Рекомендується:

- встановлення чітких меж між волонтерською діяльністю та особистим життям;
- планування регулярного відпочинку;
- збереження повноцінного сну;
- збалансоване харчування;
- залучення до діяльності, яка приносить задоволення (хобі, творчість, спорт).

На основі опитувальника Brief COPE найбільш ефективними для волонтерів є:

1. Планування - розробка чітких алгоритмів дій;
2. Пошук соціальної підтримки - звернення до колег, друзів, близьких;
3. Позитивне переформулювання - актуалізація смислу діяльності;
4. Прийняття ситуації - визнання того, що частину факторів неможливо змінити.

Розвиток цих стратегій допомагає зберігати контроль над поведінкою та емоціями.

Організаційні та соціально-психологічні заходи підтримки

1. Налагодження системи регулярної супервізії та психологічного розвантаження. Волонтерські організації можуть впроваджувати:

- щотижневі або щомісячні групи психологічної підтримки;
- індивідуальні консультації з психологом;
- супервізії для розбору складних ситуацій, що знижують тягар індивідуальної відповідальності.

2. Підтримка командної взаємодії. Оскільки за даними дослідження волонтери демонструють високий рівень товариськості та орієнтації на взаємодію, організаторам слід розвивати:

- ефективну комунікацію в команді;
- взаємодопомогу;
- чергування ролей (щоб уникати перевантаження конкретних людей);
- рівномірний розподіл завдань.

3. Формування безпечного та підтримувального середовища. Безпека включає не лише фізичні умови, але й психологічний клімат:

- відсутність критики та звинувачень;
- чіткі правила роботи;
- прозора система прийняття рішень;
- повага до індивідуальних меж кожного волонтера.

Профілактика емоційного вигорання та вторинної травматизації

1. Освітні заходи. Волонтери повинні бути поінформовані про:

- ознаки вигорання;
- симптоми вторинної травми;
- механізми самодопомоги;
- ефективні методи емоційної саморегуляції.

Це підвищує їхню обізнаність і запобігає критичним станам.

2. Обмеження перенавантаження. Важливими є:

- чергування завдань різної складності;
- зменшення тривалості інтенсивних змін;
- обов’язковий час відпочинку;
- делегування обов’язків.

3. Підтримка «емоційної дистанції». Емоційна дистанція не означає байдужості. Вона передбачає здатність:

- співпереживати, але не «проживати» проблему замість іншої людини;
- усвідомлювати межу між почуттями іншого та власними;
- використовувати техніки "психологічного бар’єру" (візуалізація, внутрішній діалог).
-

3.5. Психологічні інтервенції підтримки волонтерів воєнного часу

На основі емпіричних даних другого розділу та теоретичних положень першого розділу розроблено комплексну програму психологічної підтримки волонтерів, спрямовану на зниження рівня вигорання, тривожності та посилення психологічної стійкості (резилієнсу) в умовах воєнного часу. Програма враховує індивідуальні особливості волонтерів, зокрема їхні особистісні пріоритети (універсалізм, доброзичливість, безпека), емоційний стан і переважні копінг-стратегії, та адаптована до реалій війни в Україні, де волонтери стикаються з хронічним стресом і високим емоційним навантаженням . Мета програми – підвищити ефективність адаптивного копінгу, знизити ризик вигорання (22% волонтерів із емоційною нестабільністю) та підтримати ментальне здоров’я волонтерів, які є ключовими агентами соціальної стабільності.

Обґрунтування програми

Емпіричні результати дослідження показали, що волонтери з високими балами універсалізму і доброзичливості за PVQ-21 частіше обирають проблема-орієнтовані стратегії, які є ефективними для зниження дистресу. Емоційно-орієнтовані стратегії, такі як пошук соціальної підтримки, сприяють резилієнсу,

особливо у волонтерів із високою товариськістю. Однак стратегії уникнення, пов’язані з цінністю безпеки, є дезадаптивними та частіші у волонтерів із тривожністю. Високий рівень стресу, підтверджений переважанням негативних емоцій (тривога, страх, сум) за Шкалою диференціальних емоцій, і ризик вигорання у 22% волонтерів із емоційною нестабільністю вказують на необхідність цільових інтервенцій. Програма розроблена для посилення адаптивних стратегій, зниження тривожності та профілактики вигорання, враховуючи мотивацію волонтерів і їхню активну діяльність.

Компоненти програми

Програма психологічної підтримки включає п’ять ключових компонентів, які відповідають потребам волонтерів і враховують їхні індивідуальні особливості:

Тренінги з розвитку проблема-орієнтованих копінг-стратегій

Мета: посилити активний копінг і пошук інструментальної підтримки, які домінують у 50-60% волонтерів із високими цінностями універсалізму та доброзичливості.

Зміст: навчання технік планування та вирішення проблем (наприклад, створення чітких алгоритмів для логістики гуманітарної допомоги, що виконують 44,6% волонтерів). Розвиток навичок тайм-менеджменту для зменшення стресу від багатозадачності. Практичні вправи з пошуку ресурсів і співпраці з іншими організаціями.

Реалізація: проведення 2-3-годинних воркшопів раз на місяць у форматі онлайн або офлайн. Включити кейси з реальних волонтерських ситуацій (наприклад, організація евакуації).

Очікуваний ефект: збільшення ефективності роботи та зниження вигорання шляхом структурування завдань, особливо для волонтерів із абстрактним мисленням.

Групи емоційної підтримки для зниження вигорання

Мета: підтримати волонтерів із високою товариськістю та доброзичливістю, які схильні до пошуку емоційної підтримки.

Зміст: організація груп взаємопідтримки (5-10 осіб) для обговорення переживань, пов’язаних із роботою в зонах конфлікту. Використання технік рефлексії та активного слухання для зниження емоційного навантаження.Залучення фасилітаторів із психологічною освітою для модерації.

Реалізація: щотижневі 1-годинні зустрічі (онлайн через Zoom або офлайн у безпечних локаціях). Доступ до анонімних чатів для обміну досвідом.

Очікуваний ефект: зменшення емоційної нестабільності та посилення резилієнсу через соціальну підтримку.

Індивідуальні психологічні консультації для волонтерів із тривожністю

Мета: допомогти волонтерам із високою тривожністю та схильністю до уникнення, які відчувають страх і провину.

Зміст: проведення когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) для управління страхом (поширеним через воєнні ризики) та провиною (у тих, хто обмежується збором ресурсів). Техніки релаксації (глибоке дихання, прогресивна м’язова релаксація) для зниження тривоги. Робота з ретравматизацією, викликаною контактами з постраждалими.

Реалізація: надання доступу до безкоштовних консультацій психологів (онлайн або офлайн) через Товариство Червоного Хреста України. Рекомендується 1-2 сесії на місяць для волонтерів із високим рівнем стресу.

Очікуваний ефект: зниження тривожності та уникнення, підвищення здатності до активного копінгу.

Програми духовної підтримки для старших волонтерів

Мета: підтримати волонтерів старшого віку, які частіше використовують релігійний копінг.

Зміст: організація духовних груп для спільних молитов, медитацій або рефлексій, що відповідають різним віросповіданням. Проведення семінарів із

психологами про використання духовних практик для зниження стресу. Інтеграція mindfulness-практик для всіх вікових груп.

Реалізація: щомісячні 1-годинні зустрічі у форматі груп підтримки або онлайн-сесій. Співпраця з релігійними організаціями для залучення волонтерів.

Очікуваний ефект: зміцнення емоційної стабільності та зниження дистресу через духовну підтримку.

Організаційні заходи для ефективної взаємодії

Мета: оптимізувати співпрацю між домінантними та підпорядкованими волонтерами для зменшення стресу від організаційних конфліктів.

Зміст: чіткий розподіл ролей: домінантні волонтери координують проєкти (наприклад, розподіл допомоги), а підпорядковані виконують конкретні завдання (наприклад, збір ресурсів). Впровадження регулярних брифінгів для узгодження цілей і зниження невизначеності. Створення менторських програм, де досвідчені волонтери (наприклад, із соціальною сміливістю) підтримують новачків.

Реалізація: щотижневі координаційні зустрічі (15-30 хвилин) та онлайн-платформи (наприклад, Telegram-канали) для обміну інформацією.

Очікуваний ефект: підвищення ефективності роботи та зниження стресу через структуровану взаємодію.

Інформаційна підтримка та освіта про стрес

Мета: підвищити обізнаність волонтерів про стрес і вигорання, особливо для тих із емоційною нестабільністю та високим рівнем страху.

Зміст: проведення вебінарів про ознаки вигорання, методи самодопомоги та ефективні копінг-стратегії. Розповсюдження брошур із техніками релаксації та контактами психологічних служб. Навчання розпізнаванню тривожних симптомів у себе та колег.

Реалізація: щомісячні вебінари (1 година) у співпраці з психологами Товариства Червоного Хреста України. Доступ до матеріалів через сайт або соціальні мережі організації.

Очікуваний ефект: зниження дистресу та підвищення резилієнсу через обізнаність.

Моніторинг і зворотний зв’язок

Мета: забезпечити постійну оцінку психологічного стану волонтерів для своєчасного виявлення вигорання.

Зміст: регулярне (раз на 2 місяці) проведення скорочених опитувальників (наприклад, DES або Brief COPE) для моніторингу емоцій і копінг-стратегій. Анонімні анкети зворотного зв’язку про потреби волонтерів. Створення "гарячої лінії" психологічної підтримки.

Реалізація: інтеграція опитувальників у Google Forms із автоматичним аналізом у SPSS. Організація call-центру або чат-бота для консультацій.

Очікуваний ефект: раннє виявлення тривожності та вигорання, що дозволяє вчасно надавати підтримку.

З метою підвищення ефективності активних копінг-стратегій та розвитку навичок пошуку інструментальної підтримки серед волонтерів, які характеризуються високим рівнем цінностей універсалізму та доброзичливості, був розроблений спеціалізований тренінг **«Розвиток проблема-орієнтованих копінг-стратегій для волонтерів» (Додаток 5)**. Основною метою цього тренінгу є формування та вдосконалення навичок ефективного планування дій, системного підходу до вирішення проблем та управління багатозадачністю у стресових умовах, характерних для воєнного часу, розвиває професійні навички управління завданнями та ресурсами, зміцнює психологічну стійкість учасників, забезпечуючи їм можливість більш ефективно долати стресові фактори.

3.6. Перспективи подальших досліджень

Проведене дослідження акцентує необхідність системної психологічної підтримки волонтерів в умовах тривалої війни в Україні, водночас вказуючи на власні методологічні обмеження та окреслюючи напрями подальшого розвитку.

Підтверджує критичну роль системної психологічної підтримки волонтерів в умовах тривалої воєнної кризи в Україні. Волонтерська діяльність у таких умовах пов’язана з високими психоемоційними навантаженнями, ризиком емоційного вигорання, вторинної травматизації та хронічного стресу. У той же час отримані результати висвітлюють потенціал особистісних чинників і ціннісних орієнтацій у формуванні адаптивних копінг-стратегій та розвитку резилієнсу. Водночас дослідження має власні методологічні обмеження, які необхідно враховувати при формулюванні висновків та плануванні наступних етапів наукової роботи.

Обмеження дослідження

По-перше, вибірка дослідження обмежувалася певним регіоном України, що обмежує можливості узагальнення результатів на волонтерів, які працюють у прифронтових або гарячих точках, де рівень травматизації та стресового навантаження є значно вищим. По-друге, поперечний дизайн дослідження не дозволяє відстежити довгострокову динаміку копінг-стратегій та їхній вплив на психологічну стійкість і профілактику вигорання. По-третє, культурно-специфічні фактори, такі як релігійність, колективістські цінності, національна ідентичність, були враховані лише частково, що створює обмеження для комплексного розуміння психологічної адаптації. Нарешті, обмежений обсяг вибірки знижує статистичну потужність отриманих висновків та обмежує можливість проведення поглиблених міжгрупових порівнянь.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження у цій сфері мають ґрунтуватися на принципі інтегрованого підходу та спрямовуватися на такі напрямки:

- Довгострокові лонгітюдні дослідження, що дозволяють відстежувати динаміку копінг-стратегій волонтерів протягом тривалого часу та оцінювати їхній вплив на психологічне благополуччя, резилієнс і ризик емоційного вигорання. Такі дослідження нададуть можливість виявити критичні періоди підвищеного стресу та розробити превентивні інтервенції.

- Регіональні порівняння, що враховують різний рівень травматичного стресу, специфіку місцевих конфліктів та інфраструктурні умови волонтерської діяльності. Це дозволить розробити регіонально адаптовані програми підтримки та виділити найбільш вразливі групи.

- Дослідження культурно-специфічних факторів, зокрема ролі релігійності, національної солідарності, колективізму та соціальної ідентичності, у формуванні психологічної стійкості та виборі адаптивних копінг-стратегій. Такі фактори можуть виступати потужними ресурсами для психологічної підтримки волонтерів у кризових умовах.

- Оцінка ефективності технологічних інтервенцій, включаючи онлайн-програми, мобільні додатки та дистанційні платформи психологічної підтримки. Цифрові технології можуть забезпечити доступність ресурсів для саморегуляції, психологічного супроводу та профілактики вигорання у масштабах, що відповідають реаліям сучасної війни.

- Аналіз впливу організаційної структури волонтерських груп на психологічний стан та вибір копінг-стратегій. Дослідження можуть зосередитися на ролі лідерства, взаємодопомоги, чіткої координації та організаційних правил у зниженні психоемоційного навантаження.

Практичне та соціальне значення результатів

Результати проведеного дослідження створюють основу для практичної інтеграції психологічної підтримки волонтерів у діяльність державних та міжнародних організацій. Це включає:

1. Розробку та впровадження програм психологічного супроводу, які враховують особистісні чинники та специфіку стресових умов;

2. Підготовку фахівців з роботи з волонтерами в кризових умовах, здатних надавати кваліфіковану психологічну підтримку та коригувати інтервенції;

3. Регулярний моніторинг психічного стану волонтерів, що дозволяє своєчасно виявляти ризики вигорання та вторинної травматизації;

4. Створення доступних ресурсів із саморегуляції, методик стрес-менеджменту та профілактики емоційного виснаження, доступних онлайн та офлайн.

Збереження психологічного ресурсу волонтерів є критично важливим для соціальної стійкості та функціонування суспільства в умовах війни. Системна підтримка не лише знижує дистрес та профілактику посттравматичних розладів, а й зміцнює резилієнс, сприяє формуванню культури турботи про ментальне здоров'я та стратегічно важлива для збереження людського капіталу України.

На мою думку, перспективним є інтеграційний підхід, що поєднує наукові, технологічні та практичні ресурси: поєднання психологічного супроводу з цифровими інструментами, платформами взаємопідтримки та мобільними додатками дозволяє значно розширити доступність ресурсів, знизити бар'єри у зверненні за підтримкою та підвищити ефективність coping-стратегій. Також важливо розвивати систему навчання та супервізії волонтерів, що дозволить формувати стійкі команди з високим рівнем соціальної відповідальності та психологічної компетентності.

В цілому, перспектива подальших досліджень має поєднувати науковий підхід і практичні інтервенції, створюючи систему, здатну підтримати волонтерів не лише під час війни, але й у післявоєнний період, що є стратегічно важливим для відновлення соціальної та психологічної стабільності країни.

Висновки до розділу 3

Третій розділ магістерської роботи узагальнює результати дослідження особистісних чинників у формуванні копінг-стратегій у волонтерів воєнного часу, пропонуючи цілісний підхід до їхньої психологічної підтримки. Проведений синтез теоретичних і емпіричних даних підтвердив, що особистісні чинники, зокрема альтруїстичні цінності, визначають вибір адаптивних копінг-стратегій, які не лише сприяють резилієнсу, але й відкривають перспективи для

особистісного зростання та посилення соціальної згуртованості в умовах хронічного стресу війни. Запропонована програма психологічної підтримки, що враховує індивідуальні особливості волонтерів, спрямована на зниження емоційного виснаження та посилення психологічної стійкості, має практичну цінність і великий потенціал для масштабування через співпрацю з організаціями, сприяючи не тільки відновленню ментального здоров'я, але й загальному оптимізму та мотивації до волонтерської діяльності. Аналіз обмежень дослідження та визначення перспектив подальших наукових і практичних розробок підкреслюють необхідність поглиблення вивчення культурних і регіональних особливостей копінгу, а також упровадження сучасних технологій для підтримки ментального здоров'я, що відкриває нові горизонти для ефективних інтервенцій і позитивних змін у суспільстві. Дослідження розширює теоретичні моделі, адаптуючи їх до українського контексту, та підкреслює соціальну значущість підтримки волонтерів як ключового елемента суспільної стабільності в умовах війни, надихаючи на подальші ініціативи, які можуть перетворити виклики на можливості для колективного зростання.

Позитивний вплив мало б впровадження програми підтримки на основі індивідуального підходу: наприклад, для волонтерів з високим рівнем альтруїзму акцентувати на групових сесіях, що посилюють почуття спільноти та сенсу, а для тих, хто фокусується на безпеці, вводити техніки релаксації та саморегуляції для поступового переходу до активних стратегій. Крім того, варто інтегрувати онлайн-платформи для доступної психологічної допомоги, щоб волонтери могли отримувати підтримку в реальному часі, що сприятиме швидкому відновленню та збереженню мотивації. А також проводити регулярні тренінги для координаторів волонтерських груп, щоб вони могли виявляти ознаки вигорання на ранніх стадіях і направляти на професійну допомогу, тим самим створюючи середовище, де психологічне благополуччя стає пріоритетом. Ці рекомендації не тільки знижують ризики, але й сприяють формуванню позитивної культури самодопомоги, де волонтери відчувають себе

сильнішими та більш натхненними, сприяючи загальному відновленню суспільства після кризи.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було досягнуто основної мети роботи - теоретично обґрунтуваний та емпірично вивченний вплив особистісних чинників на вибір та ефективність копінг-стратегій подолання стресу волонтерами в умовах війниу.

Виконано завдання кваліфікаційної роботи.

1. Проаналізовано теоретичні підходи до вивчення особистісних чинників, стресу та копінг-стратегій у контексті кризових умов. У першому розділі було здійснено ґрунтовний огляд ключових концепцій, таких як цінності за теорією Шварца, ієрархія потреб Маслоу, транзакційна модель стресу Лазаруса та Фолкман, а також класифікація копінг-стратегій, що дозволило не лише обґрунтувати гіпотезу дослідження, але й закласти фундамент для розуміння динаміки психологічної адаптації в кризових умовах.

2. Досліджено вплив особистих чинників (зокрема цінностей універсалізму, доброзичливості, безпеки) на вибір копінг-стратегій волонтерами. Визначено емоційний стан і психологічну стійкість волонтерів у воєнний час. Другий розділ, базований на емпіричному опитуванні 65 волонтерів міста Житомира, підтвердив, що альтруїстичні чинники, такі як універсалізм і доброзичливість, сприяють вибору адаптивних стратегій подолання стресу, посилюючи психологічну стійкість і знижуючи ризик вигорання в реаліях війни.

3. Розроблено комплексну програму психологічної підтримки для зниження вигорання та посилення резилієнсу. Третій розділ синтезував отримані дані, запропонувавши інноваційну програму психологічної підтримки з елементами когнітивно-поведінкової терапії, групової роботи та духовних практик, а також окреслив перспективи подальшого розвитку, роблячи роботу не лише науковою, але й практично орієнтованою на реальні потреби суспільства.

Доведено гіпотезу дослідження. А саме, що особистісні чинники та окремі психологічні характеристики волонтерів (рівень емоційної стійкості, гуманістичні цінності, тривожність, орієнтація на допомогу іншим) визначають вибір більш конструктивних копінг-стратегій і сприяють підвищенню психологічної стійкості в умовах війни. Особистісні чинники впливають на вибір копінг-стратегій: високий універсалізм і доброзичливість корелюють із проблема-орієнтованими (50–60%) та емоційно-орієнтованими (30–40%) стратегіями, що сприяє адаптації. Цінність безпеки пов'язана з уникненням (10–20%), що є менш ефективним. Високий рівень стресу впливає на емоційний стан і копінг: негативні емоції (тривога, страх) домінують у 22% волонтерів із нестабільністю, підвищуючи ризик вигорання, тоді як позитивні емоції (радість, інтерес) у 78% емоційно стабільних підтримують резилієнс. Психологічна підтримка необхідна для зниження вигорання: емпіричні дані (22% із вигоранням, 46% із тривожністю) вказують на потребу в інтервенціях для посилення адаптивного копінгу.

Дослідження підкреслює глибоко позитивне значення волонтерства як потужного джерела особистісного зростання, суспільної єдності та колективного натхнення в умовах війни. Індивідуальні чинники, такі як альтруїзм і самореалізація, не лише допомагають волонтерам справлятися зі стресом, але й перетворюють травматичні виклики на можливості для саморозвитку, емоційного збагачення та створення нових соціальних зв'язків, що сприяє відновленню ментального здоров'я нації. Воно відкриває оптимістичне бачення майбутнього: волонтери, озброєні усвідомленими стратегіями подолання, можуть стати рушійною силою позитивних трансформацій, формуючи культуру психологічної стійкості в Україні, де кожна криза стає каталізатором для внутрішньої сили, емпатії та інноваційних рішень. Наприклад, інтеграція волонтерства з сучасними практиками самодопомоги може не тільки знизити рівень депресії та тривоги, але й надихнути на нові форми громадської активності, перетворюючи індивідуальний досвід на колективне благо.

Перспективи подальших теоретичних досліджень передбачають розширення існуючих моделей (наприклад, Шварца та Лазаруса) з урахуванням культурних особливостей українського суспільства, таких як роль національної солідарності в копінгу, а також інтеграцію з новітніми напрямками, як нейронаука емоцій чи теорія посттравматичного зростання, що додасть новизни в розуміння, як пріоритети еволюціонують під впливом тривалого конфлікту. Емпіричні дослідження можуть бути спрямовані на лонгітюдний аналіз ефектів стратегій подолання, розширення вибірки на прифронтові регіони та інтеграцію цифрових технологій, таких як штучний інтелект для персоналізованого моніторингу ментального здоров’я волонтерів чи віртуальну реальність для симуляції стресогенних ситуацій у тренінгах.

Такі розробки не лише поглиблять наукове розуміння теми, але й сприятимуть ефективним програмам підтримки, відкриваючи шлях до більш стійкого суспільства в посткризовий період, де психологічна адаптація стає основою для інноваційного розвитку та глобальних ініціатив з ментального здоров’я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Американська психологічна асоціація. Волонтерство та психологічне благополуччя: сучасні емпіричні підходи. *Київ: Арт-книга*, 2021. 132 с.

2. Барко В. І., Барко В. В., Захаренко Л. Д. Дослідження індивідуально-психологічних особливостей поліцейських з використанням адаптованого опитувальника 16-PF Кеттелла // *Вісник Національного університету оборони України*. - 2023. - № 4 (74). - С. 22–38. URL : https://visnyk.nuou.org.ua/article/view/279839

3. Бондаренко Т. В. Когнітивні моделі стресу в кризових ситуаціях: теоретичний аналіз. *Дніпро: ДНУ імені О. Гончара*, 2019. 200 с.

4. Вознесенська О. Л. Цінності та копінг у кризових ситуаціях: емпіричні аспекти. *Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова*, 2020. 220 с.

5. Всесвітня організація охорони здоров’я. План дій у сфері психічного здоров'я на 2013–2020 роки. *ВООЗ*, 2016.

6. Гординська Л. М. Психологія волонтерської діяльності в умовах соціальних криз. *Київ: ІСПП НАПН України*, 2021. 168 с.

7. Гончаренко Н. І. Цінності та мотивація в умовах кризи: емпіричні дослідження. *Дніпро: ДНУ імені О. Гончара*, 2021. 190 с.

8. Григор’єва О. П. Травматичний стрес у волонтерів: емпіричні дослідження. *Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна*, 2020. 160 с.

9. Джеймс Р. К., Гілліленд Б. Е. Стратегії кризового втручання. *8-ме вид. Cengage Learning*, 2017.

10. Журавльова Л. П., Хильченко Л. Статева диференціація ознак стресу в умовах війни // *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. - 2023. URL : https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/d6bba80e-c979-496d-a778-5118fc97ff47

11. Етичні принципи психологів та кодекс поведінки. *Американська психологічна асоціація*, 2017.

12. Залеська О. В. Волонтерство в умовах конфлікту: психологічні наслідки. *Львів: ЛНУ імені Івана Франка*, 2022. 160 с.

13. Зімет Г. Д. Мультивимірна шкала сприйнятої соціальної підтримки: психометричний аналіз та застосування у кризових умовах (пер. з англ.). *Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова*, 2023. 145 с.

14. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях / В.Л.Зливков, С.О. Лукомська, О.В. Федан .- *К.: Педагогічна думка*, 2016. – 219 с.

15. Каняський К. *Соціальна підтримка та її роль у подоланні травматичних подій: посткризовий аналіз* (пер. з англ.). Тернопіль: ТНЕУ, 2022. 190 с.

16. Карвер Ч. С. Копінг-стратегії: методологія та застосування / Пер. з англ. Ю. О. Приходько. *Львів: ЛНУ імені Івана Франка*, 2020. 250 с.

17. Кеттелл Р. Б. та ін. 16 PF Questionnaire — адаптований варіант: Остапович В., Барко В. Барко, В. І. Стандартизація адаптованого о/н «16 PF Кеттелла». *Наука і правоохорона, 2025*. № 2(60). URL : https://naukaipravoohorona.navs.edu.ua

18. Ковальчук І. В. Ціннісні орієнтації особистості в кризових ситуаціях: монографія. *Львів: ЛНУ імені Івана Франка*, 2018. 180 с.

19. Кокун О. М. Посттравматичний стресовий розлад у волонтерів: діагностика та корекція. *Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка*, 2021.180с.

20. Кравець О. П. Волонтерський рух в Україні: соціально-психологічні аспекти. *Київ: «Соціум»*, 2023. 180 с.

21. Лазарус Р. С., Фолкман С. Стрес, оцінювання та копінг / *Пер. з англ. Київ: КМ Академія*, 2020. 320 с.

22. Литвиненко О. М. Резилієнс у кризових умовах: монографія. *Київ: НАПН України*, 2021. 170 с.

23. Макаренко Н. О. Особистісні ресурси подолання стресу в екстремальних умовах. *Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна*, 2020. 254 с.

24. Маслоу А. Г. Теорія людської мотивації / *Пер. з англ. Київ: «Психея»,* 2019. 128 с.

25. Максименко С. Д. Психологія стресу в умовах війни: монографія. *Київ: НАПН України*, 2022. 150 с.

26. Можаровська Т. В., Подкаура В. Значення навичок самодопомоги для розвитку психологічної стійкості особистості підлітка/*Матеріали конференції. - Міжнародна науково-практична конференція - 2024*.- URL : https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/PROFF%20NAVCHANJA/20112024.pdf

27. Можаровська Т. В., Захаренко Л., Литвинчук А., Бедни І. Environmental sustainability and perception of safety of vaccine in the COVID-19 pandemic // *Scientific Horizons*, 25(4). - 2022 - URL : https://sciencehorizon.com.ua/uk/author/tetyana-viktorivna-mozharovska

28. Пітерсон К., Селігман М. Сили характеру та моральні чесноти: класифікація VIA / Пер. з англ. *Харків: «Фоліо»*, 2020. 448 с.

29. Рокіч М. Природа людських цінностей / Пер. з англ. І. В. Ковальчук. *Львів: «Літопис»,* 2017. 420 с.

30. Рудницька Т. Ю. Психологічна стійкість у воєнний час: стратегії адаптації. *Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка*, 2022. 200 с.

31. Семенова Л. В. Психологічна підтримка волонтерів у воєнний час: практичний досвід. *Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна*, 2022. 200 с.

32. Ситник Н. М. Психологічна допомога волонтерам у воєнний час: практичний посібник. *Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова*, 2021. 140 с.

33. Сельє Г. Стрес без дистресу. *Київ: Центр учбової літератури*, 2020.

34. Титаренко Т. М. Травма і зростання: психологічні механізми. *Київ: «Міленіум»*, 2017. 190 с.

35. Тичина О. Л. Психологічні аспекти волонтерства. V Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційна наука: пошук відповідей на виклики сучасності». Кривий Ріг, 2025. С. 572-574. URL: https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/21.11.2025

36. Тичина О. Л. Особливості особистісних пріоритетів і стратегій подолання стресів у волонтерів воєнного часу. VIII Міжнародна наукова конференція «Розвиток наукової думки постіндустріального суспільсьтва: сучасний дискурс». Хмельницький, 2025. С. 572-574. URL: https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/17.10.2025

37. Франкл В. Е. Людина в пошуках справжнього сенсу / *пер. з англ. В. І. Замойська.* - *Київ: КСД*, 2016. - 160 с.

38. Фолкман С. Стратегії копінгу: теоретичні основи та застосування / Пер. з англ. М. О. Петренко. *Київ: Інститут соціальної та політичної психології*, 2020. 280 с.

39. Шаповалова О. А. Психологічні аспекти мотивації волонтерської діяльності в умовах конфлікту. *Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*, 2020. 200 с.

40. Шварц Ш. Універсали в структурі та змісті цінностей: теоретичні досягнення та емпіричні перевірки / *Пер. з англ. В. О. Гринько. Харків: Гуманітарний центр*, 2018. 220 с.

41. Шевченко А. М. Емоційний стан волонтерів: діагностика та підтримка. *Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова*, 2023. 180 с.

42. Associations between mental health symptoms, trauma, quality of life and coping in adults living in Ukraine: A cross-sectional study a year after the 2022 Russian invasion // *Psychiatry Research*. - 2024. URL : https://doi.org/10.1016/j.psychres.2024.116056

43. Chudzicka-Czupała A., Chiang S.-K., Tan C. M., Hapon N., Żywiołek-Szeja M., Karamushka L. та ін. Association between mental health, psychological characteristics, and motivational functions of volunteerism among

Polish and Ukrainian volunteers during the Russo-Ukrainian War // *Scientific Reports*. - 2023. URL : https://doi.org/10.1038/s41598-023-47840-z

44. Cercel C. A., Măsina Z. M., Constantinescu R. M. Coping Mechanisms during the War in Ukraine: A Cross-Sectional Assessment among Romanian Population // *Healthcare*. - 2023. - URL : https://www.mdpi.com/2227-9032/11/10/1412

45. Coping and emotions of global higher education students to the Ukraine war worldwide // *Scientific Reports*. - 2024. URL : https://www.nature.com/articles/s41598-024-59009-3

46. Kulkarni V., Mehta M. B., Kulkarni V. The Impact of Personality Traits on the Determination of Corporate Job Profiles. *International Research Journal of Economics and Management Studies*, 2024. P. 297-301.

47. Kravchuk S. Positive religious coping as predictor of posttraumatic growth of veteran volunteers of the Russian-Ukrainian war // *Габітус*. - 2023. - № 46. - С. 217-221. URL : http://habitus.od.ua/journals/2023/46-2023/35.pdf

48. Liashch O., Chukhrii I. Study of the structure of psychological health of volunteers in wartime // *Ecological Psychology*. - 2024. URL : https://vspu.net/pei/index.php/journal/article/view/64

49. Shevtsova T. Psychological preservation of volunteers during the war: An empirical analysis // *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. - 2024. URL : https://sppstudios.com.ua/en/journals/vol-30-no-1/psychological-preservation-of-volunteers-during-the-war-an-empirical-analysis

Додаток 1

Опитувальник цінностей Шварца (PVQ-21) для волонтерів

Інструкція для респондентів:
Нижче наведено описи різних людей. Будь ласка, прочитайте кожен опис і подумайте, наскільки ця людина схожа на вас. Позначте вашу відповідь у відповідній колонці, використовуючи наступну шкалу:

6 - Дуже схожий на мене
5 - Схожий на мене
4 - Досить схожий на мене
3 - Трохи схожий на мене
2 - Не дуже схожий на мене
1 - Зовсім не схожий на мене

Будь ласка, відповідайте чесно. Ваші відповіді є конфіденційними і будуть використані лише для наукових цілей. Якщо у вас виникнуть запитання, звертайтеся до дослідника.

Опитувальник:

№	Опис людини	6	5	4	3	2	1
1	Для нього/неї важливо бути творчим і знаходити нові способи вирішення проблем у волонтерській діяльності.						
2	Він/вона вважає, що допомога іншим, навіть незнайомим людям, є ключовою частиною життя.						
3	Для нього/неї важливо досягати успіху у волонтерських проєктах і отримувати визнання за свою роботу.						
4	Він/вона цінує стабільність і безпеку в житті, особливо в умовах війни.						
5	Для нього/неї важливо дотримуватися традицій і поважати звичаї своєї громади.						
6	Він/вона любить ризикувати та брати участь у нових ініціативах, незважаючи на невизначеність.						
7	Для нього/неї важливо бути лідером у волонтерській групі та впливати на рішення.						
8	Він/вона прагне піклуватися про добробут близьких людей і колег-волонтерів.						
9	Для нього/неї важливо насолоджуватися моментом і отримувати задоволення від волонтерської роботи.						
10	Він/вона вважає, що всі люди заслуговують на справедливе ставлення, незалежно від обставин.						
11	Для нього/неї важливо самостійно приймати рішення щодо своєї волонтерської діяльності.						
12	Він/вона уникає дій, які можуть порушити правила чи очікування інших волонтерів.						
13	Для нього/неї важливо, щоб його/її волонтерська робота сприяла захисту навколишнього середовища.						
14	Він/вона прагне до високого статусу в суспільстві через свою волонтерську діяльність.						
15	Для нього/неї важливо відчувати себе в безпеці під час виконання волонтерських завдань.						
16	Він/вона цінує можливість досліджувати нові ідеї для						

	покращення волонтерської роботи.						
17	Для нього/неї важливо підтримувати гармонію в команді волонтерів і уникати конфліктів.						
18	Він/вона вважає, що волонтерська діяльність повинна сприяти збереженню культурних традицій.						
19	Для нього/неї важливо бути корисним для своєї громади через волонтерську діяльність.						
20	Він/вона прагне до пригод і нових викликів у волонтерській роботі.						
21	Для нього/неї важливо захищати права всіх людей, які постраждали від війни.						

Відповідність елементів цінностям (для дослідника):

- **Самоспрямування**: №1 (креативність), №11 (автономія), №16 (дослідження).
- **Універсалізм**: №2 (допомога), №10 (справедливість), №13 (екологія).
- **Доброзичливість**: №8 (піклування), №19 (корисність).
- **Традиція**: №5 (традиції), №18 (культура).
- **Конформність**: №12 (правила), №17 (гармонія).
- **Безпека**: №4 (стабільність), №15 (особиста безпека).
- **Влада**: №7 (лідерство), №14 (статус).
- **Досягнення**: №3 (успіх).
- **Гедонізм**: №9 (задоволення).
- **Стимуляція**: №6 (ризик), №20 (пригоди).

Інструкція для обробки даних:

1. Підсумуйте бали для кожної цінності (середнє арифметичне відповідних елементів). Наприклад, для універсалізму: (бал №2 + бал №10 + бал №13) / 3.
2. Використовуйте корекцію центрованої оцінки (MRAT): відніміть середній бал усіх відповідей респондента від балів кожної цінності, щоб врахувати індивідуальні тенденції відповідей.
3. Аналізуйте дані в SPSS або R, використовуючи описову статистику, кореляційний аналіз (для зв'язку з копінг-стратегіями) та факторний аналіз для перевірки структури цінностей.

Примітки для використання:

- Час заповнення: 10-15 хвилин.
- Формат: онлайн (Google Forms, Qualtrics) або паперовий варіант для зон з обмеженим доступом до інтернету.
    - Етичні аспекти: перед початком отримати інформовану згоду, забезпечити анонімність, надати контакти психологічної підтримки після опитування.

Додаток 2

Опитувальник 16PF для оцінки особистісних рис волонтерів воєнного часу

Інструкція для респондентів:
Цей опитувальник створений для вивчення ваших особистих рис у контексті волонтерської діяльності під час війни. Прочитайте кожне твердження та оберіть відповідь, яка найкраще відображає вашу поведінку:

а) Так - завжди або часто так роблю.
б) Не впевнений - іноді так, іноді ні.
в) Ні - рідко або ніколи так не роблю.

Відповідайте швидко та чесно. Ваші відповіді конфіденційні та використовуватимуться лише для наукових цілей. Якщо потрібна допомога, звертайтеся до дослідника.
Опитувальник:

№	Твердження	6	5	4	3	2	1
1	Я легко знаходжу спільну мову з іншими волонтерами, навіть у стресових ситуаціях.						
2	Під час обстрілів чи криз я зберігаю спокій і не втрачаю самовладання.						
3	Я часто беру на себе ініціативу у вирішенні складних завдань у волонтерській групі.						
4	Мене часто турбують думки про можливі небезпеки під час волонтерської роботи.						
5	Я ретельно планую свої дії, щоб уникнути помилок у волонтерських проєктах.						
6	Я віддаю перевагу роботі в команді, а не самостійним завданням.						
7	Стрес від війни рідко впливає на мій настрій чи продуктивність.						
8	Я схильний відстоювати свою думку, навіть якщо інші волонтери не погоджуються.						
9	Я часто відчуваю напругу через невизначеність у воєнних умовах.						
10	Я завжди намагаюся дотримуватися правил і норм у волонтерській діяльності.						
11	Мені комфортно спілкуватися з незнайомими людьми під час гуманітарної роботи.						
12	Я швидко адаптуюся до нових викликів у волонтерській діяльності.						
13	Я волію бути лідером у команді, ніж слідувати вказівкам інших.						
14	Мене часто хвилюють можливі невдачі у волонтерських завданнях.						
15	Я завжди контролюю свої емоції, щоб не створювати проблем у команді.						
16	Я люблю ділитися ідеями з іншими волонтерами для покращення роботи.						

17	Я відчуваю себе впевнено, коли потрібно швидко реагувати на кризові ситуації.						
18	Я часто беру на себе відповідальність за організацію волонтерських заходів.						
19	Я відчуваю тривогу, коли думаю про ризики, пов'язані з війною.						
20	Я завжди намагаюся діяти передбачувано, щоб уникнути хаосу в команді.						
21	Мені легко заводити нові знайомства серед волонтерів чи постраждалих.						
22	Я рідко дозволяю емоціям впливати на мої рішення під час роботи.						
23	Я часто пропоную нові ідеї, навіть якщо вони суперечать думці команди.						
24	Мене турбують думки про те, що я можу не впоратися з волонтерськими завданнями.						
25	Я завжди слідкую за тим, щоб мої дії відповідали очікуванням команди.						
26	Я люблю працювати з людьми, які потребують підтримки через війну.						
27	Я залишаюся спокійним, навіть коли стикаюся з травматичними подіями.						
28	Я часто беру на себе роль організатора у волонтерській діяльності.						
29	Я відчуваю напругу через постійну невизначеність у воєнний час.						
30	Я намагаюся уникати дій, які можуть порушити гармонію в команді.						

Відповідність питань факторам 16PF (для дослідника):

- **Фактор A (Товариськість)**: №1, №11, №21, №26 (від замкнутості до відкритості).
- **Фактор C (Емоційна стабільність)**: №2, №7, №17, №27 (від лабільності до стабільності).
- **Фактор E (Домінантність)**: №3, №8, №18, №23 (від поступливості до лідерства).
- **Фактор O (Тривожність)**: №4, №9, №14, №19, №24, №29 (від упевненості до тривожності).
- **Фактор Q3 (Самоконтроль)**: №5, №10, №15, №20, №25, №30 (від імпульсивності до дисциплінованості).
- **Фактор B (Інтелект)**: №12 (швидка адаптація до нових викликів).
- **Фактор L (Підозріливість)**: №16 (довіра до інших у команді).
- **Фактор Q2 (Самодостатність)**: №6 (перевага командної роботи).

Інструкція для обробки даних:

1. **Підрахунок балів**: Кодування відповідей: "Так" = 2, "Не впевнений" = 1, "Ні" = 0. Для факторів із зворотним кодуванням (наприклад, тривожність) обернено: "Так" = 0, "Ні" = 2. Сума балів для кожного фактора обчислюється як середнє відповідних питань.
2. **Стандартизація**: Переведіть сирі бали в стіни (1–10) за таблицями норм для 16PF (форма C), де 1-3- низький рівень риси, 4-7 - середній, 8-10 - високий.

Додаток 3

Адаптована шкала диференціальних емоцій для волонтерів воєнного часу

Інструкція для респондентів:
Будь ласка, оцініть, наскільки сильно ви відчуваєте кожну з наведених емоцій під час вашої волонтерської діяльності за останній тиждень. Позначте відповідь за шкалою:

0 - Зовсім не відчуваю
1 - Слабо відчуваю
2 - Помірно відчуваю
3 - Сильно відчуваю
4 - Дуже сильно відчуваю

Опитувальник:

№	Твердження	4	3	2	1	0
1	Я відчуваю зацікавленість, працюючи над волонтерськими завданнями.					
2	Мене захоплює можливість допомагати постраждалим від війни.					
3	Я радію, коли вдається успішно виконати волонтерське завдання.					
4	Я відчуваю задоволення від результатів своєї роботи.					
5	Мене дивують несподівані ситуації під час волонтерської діяльності.					
6	Я відчуваю подив від складних обставин, з якими стикаюся.					
7	Я відчуваю смуток через страждання людей, яким допомагаю.					
8	Мене пригнічує бачення наслідків війни.					
9	Я відчуваю гнів через несправедливість воєнних подій.					
10	Мене дратують перешкоди у волонтерській роботі.					
11	Я відчуваю огиду до жорстокості війни.					
12	Мені неприємно бачити байдужість до потреб постраждалих.					
13	Я відчуваю презирство до тих, хто спричиняє страждання.					
14	Мене обурюють дії, що завдають шкоди людям.					
15	Я відчуваю страх через небезпеку воєнних подій.					
16	Мене лякають ризики, пов’язані з волонтерською діяльністю.					
17	Я відчуваю сором за те, що не можу допомогти всім постраждалим.					
18	Мені ніяково через обмеженість моїх можливостей у допомозі.					
19	Я відчуваю провину за те, що не можу зробити більше для постраждалих.					
20	Мене турбує думка, що моя допомога може бути недостатньою.					

Відповідність тверджень емоціям (для дослідника):

- **Інтерес**: №1, №2
- **Радість**: №3, №4
- **Здивування**: №5, №6
- **Сум**: №7, №8
- **Гнів**: №9, №10
- **Огида**: №11, №12
- **Презирство**: №13, №14
- **Страх**: №15, №16
- **Сором**: №17, №18
- **Провина**: №19, №20

Інструкція для обробки даних:

1. Підсумуйте бали для кожної емоції (сума балів двох тверджень, діапазон 0-8).
2. Обчисліть середній бал для кожної емоції (сума ÷ 2).
3. Проведіть аналіз у SPSS або R:
    - **Описова статистика**: середні бали, стандартне відхилення для кожної емоції.
    - **Кореляційний аналіз**: зв’язок між емоціями (наприклад, страх, гнів) та копінг-стратегіями (наприклад, з Brief COPE).
    - **Факторний аналіз**: групування емоцій за позитивними (інтерес, радість) та негативними (страх, сум) категоріями.

Додаток 4

Адаптований опитувальник Brief COPE для оцінки копінг-стратегій волонтерів воєнного часу

Інструкція для респондентів:

Нижче наведено твердження про способи, які ви могли використовувати для подолання стресу під час волонтерської діяльності за останній місяць. Оцініть, як часто ви застосовували кожен спосіб, за шкалою:

1 - Не роблю цього зовсім
2 - Роблю це рідко
3 - Роблю це часто
4 - Роблю це дуже часто

Опитувальник:

№	Твердження	4	3	2	1
1	Я планую конкретні дії, щоб подолати труднощі у волонтерській роботі.				
2	Я обмірковую кроки для вирішення проблем, пов'язаних із воєнними умовами.				
3	Я звертаюся до інших волонтерів чи близьких за емоційною підтримкою.				
4	Я ділюся своїми переживаннями з іншими, щоб полегшити стрес.				
5	Я намагаюся побачити позитивні сторони у складних ситуаціях війни.				
6	Я переосмислюю воєнні труднощі, щоб знайти в них сенс.				
7	Я уникаю думок про ризики чи небезпеки, пов'язані з волонтерством.				
8	Я відволікаюся від новин про війну, щоб зменшити тривогу.				
9	Я використовую гумор, щоб легше сприймати стресові ситуації.				
10	Я жартую про труднощі, щоб знизити напругу під час роботи.				
11	Я звертаюся до віри чи духовних практик, щоб знайти підтримку у війні.				
12	Я молюся або медитую, щоб заспокоїтися у стресових умовах.				
13	Я шукаю поради в інших, щоб краще впоратися з волонтерськими завданнями.				
14	Я консультуюся з колегами, щоб знайти рішення для проблем.				

Відповідність тверджень копінг-стратегіям (для дослідника):

- Активний копінг (проблема-орієнтований)**: №1, №2**
- Пошук емоційної підтримки (емоційно-орієнтований)**: №3, №4**
- Позитивна переоцінка (емоційно-орієнтований)**: №5, №6**
- Уникнення (поведінкове відсторонення)**: №7, №8**
- Гумор (емоційно-орієнтований)**: №9, №10**
- Релігія/духовність (емоційно-орієнтований)**: №11, №12**
- Пошук інструментальної підтримки (проблема-орієнтований)**: №13, №14**

Інструкція для обробки даних:

Підрахунок балів: Кодування відповідей: 1 = "не роблю зовсім", 4 = "роблю дуже часто". Обчисліть середній бал для кожної стратегії (сума балів двох тверджень ÷ 2, діапазон 1-4).

Етичні аспекти:

- Отримайте інформовану згоду перед опитуванням.
- Забезпечте анонімність і конфіденційність.
- Надайте контакти психологічної підтримки через ризик ретравматизації.

Додаток 5

Детальний план тренінгу: Розвиток проблема-орієнтованих копінг-стратегій для волонтерів

Мета тренінгу:
Посилити навички активного копінгу та пошуку інструментальної підтримки серед волонтерів, які мають високі цінності універсалізму та доброзичливості (26,15% мотивовані бажанням допомагати). Тренінг спрямований на навчання технікам планування та вирішення проблем, щоб зменшити стрес від багатозадачності в умовах воєнного часу та підвищити ефективність волонтерської діяльності (наприклад, логістика гуманітарної допомоги, яку виконують 44,6% волонтерів).

Цільова аудиторія:
Волонтери (вік 18-59 років, 58,5% чоловіків, 41,5% жінок), зокрема ті, хто демонструє абстрактне мислення (68% за 16PF) та мотивацію до допомоги (26,15%). Група: 10-15 осіб для ефективної взаємодії.

Тривалість: 2-3 години (з перервою 10-15 хвилин).
Формат: Змішаний (онлайн через Zoom або офлайн у безпечному приміщенні).
Матеріали: Презентація PowerPoint, роздаткові матеріали (шаблони для планування), фліпчарт або онлайн-дошка (Miro), таймер для вправ.
Фасилітатор: Психолог або тренер із досвідом роботи з волонтерами в кризових умовах (рекомендовано з сертифікацією з КПТ або резилієнсу).
Структура тренінгу:

Вступ (15-20 хвилин)

Мета частини: Знайомство, постановка цілей і актуалізація теми.
Активності: Привітання та ice-breaker: Кожен учасник ділиться одним викликом у волонтерській роботі (наприклад, багатозадачність під обстрілами).
Презентація мети: Обговорення ролі проблема-орієнтованих стратегій у подоланні стресу (за даними Brief COPE: 50-60% волонтерів уже використовують активний копінг).
Актуалізація: Короткий огляд теорії копінгу та зв'язку з особистими пріоритетами (універсалізм сприяє плануванню).
Очікуваний результат: Учасники мотивовані та розуміють зв'язок стратегій зі своєю діяльністю.

Основна частина: Навчання технік (1-1,5 години)

Модуль 1: Техніки планування (30-40 хвилин)
Зміст: Пояснення активного копінгу (планування кроків для вирішення проблеми). Приклади: Створення алгоритму для евакуації постраждалих.
Активності:
Теоретична міні-лекція з прикладами з волонтерства (логістика, 44,6% волонтерів).
Практична вправа: У групах (3-4 особи) розробити план для гіпотетичного кейсу (наприклад, організація доставки медикаментів під обстрілами). Використання шаблонів (SMART-цілі: Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Time-bound).
Очікуваний результат: Волонтери освоюють інструменти для структурування завдань, що зменшує стрес від невизначеності.

Модуль 2: Розвиток тайм-менеджменту (30-40 хвилин)

Зміст: Навички управління часом для зменшення багатозадачності, що викликає вигорання (22% волонтерів із нестабільністю). Техніки: Eisenhower Matrix (термінове/важливе), Pomodoro (25-хвилинні інтервали роботи).
Активності:
Демонстрація матриці на прикладі волонтерських завдань (збір ресурсів, 29,2% волонтерів).
Індивідуальна вправа: Кожен волонтер складає особистий план на тиждень, враховуючи ризики воєнного часу. Обговорення в парах для зворотного зв'язку.
Очікуваний результат: Зменшення фізичної втоми та емоційного навантаження, особливо для волонтерів із мотивацією "хто, якщо не я" (23,08%).

Модуль 3: Практичні вправи з пошуку ресурсів (30 хвилин)
Зміст: Пошук інструментальної підтримки (консультації з колегами, залучення ресурсів). Приклади: Співпраця з іншими організаціями для гуманітарної допомоги.
Активності:
Рольова гра: Симуляція кризової ситуації (наприклад, брак медикаментів), де учасники шукають рішення через мережу контактів.
Групове обговорення: Поділ досвідом (наприклад, як звертатися за порадою до домінантних волонтерів, 18% за 16PF).
Очікуваний результат: Посилення соціальної взаємодії та зниження ізоляції (30% волонтерів за 16PF).

Висновок (15–20 хвилин)

Мета частини: Підсумок, оцінка та план дій.
Активності:
Обговорення: Що нового дізналися учасники? (Зворотний зв'язок через анонімні анкети).
Домашнє завдання: Застосувати одну техніку в реальній волонтерській роботі та відзначити ефект.
Мотиваційний фінал: Нагадування про цінності (універсалізм, доброзичливість) як основу стійкості.

Очікуваний результат: Учасники мають особистий план дій і підвищену впевненість.
Оцінка ефективності тренінгу

- **До/після**: Тестування за Brief COPE перед і після тренінгу для вимірювання зростання балів за активним копінгом (очікуване збільшення на 0.5-1.0 бала).
- **Зворотний зв'язок**: Анкети (шкала 1-5 для оцінки корисності) та повторне тестування через 1 місяць.
- **Довгостроковий моніторинг**: Зниження вигорання (за DES) на 10-15% у групі учасників.

Бюджет і ресурси

- **Витрати**: 500-1000 грн на тренінг (роздаткові матеріали, кава-брейк; онлайн - безкоштовно через Zoom).
- **Ресурси**: Фасилітатор (психолог), приміщення (офіс Товариства Червоного Хреста України за домовленістю).
- **Частота**: Раз на місяць для нових груп волонтерів.

Етичні аспекти: Інформована згода, анонімність відповідей, забезпечення психологічної безпеки (контакти підтримки для випадків ретравматизації).